

Hamza-nâmelerde Hızır Aleyhisselâm Motifinin Halk İnançları ve Halk Edebiyat Geleneğindeki Temsili

The Representation of the Khidr Aleyhisselam Motif in Hamza-names in Folk Beliefs and Folk Literature Tradition

Nazlı Hatun Batur

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye, naz-batur@hotmail.com,
ror.org/0188hvh39

Öz: Milletlerin kültür ve medeniyet tarihlerinin tespitinde, halk edebiyatı ürünleri çok önemlidir. Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk nesir örneklerinden biri olan ve Türk halk edebiyatı motiflerini içeren Hamza-nâmeler, Türk dili açısından dilin tarihî gelişimini, söz varlığını ve halk deyişlerini gösteren çok önemli bilgiler barındırır. Ayrıca, bu eserler kahramanlık ve halk kültürü gibi birçok konuyu da ele almaktadır. Türk edebiyatındaki Hamza-nâmeler, Hz. Hamza'nın menkıbevî hayatı etrafında oluşan halk hikâyelerinin genel adıdır. Bu çalışmada, Hamza-nâme'nin geniş karakter kadrosu içinde önemli bir yere sahip olan Hızır (a.s.) motifi ele alınacaktır. Ancak eserin 72 ciltlik hacmi göz önünde bulundurulduğunda, tamamının incelenmesi çalışmanın kapsamını aşacağından, örneklem olarak ilk on cilt tercih edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü ciltlere ulaşamadığı için, analizler geriye kalan sekiz cilt üzerinden yürütülmüş; bu ciltlerde yer alan menkıbelerden temsil gücü yüksek örnekler seçilerek değerlendirme yapılmıştır. Çalışma, Hamza-nâmelerde yer alan Hızır (a.s.) figürünün anlatı içindeki konumunu ve işlevlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Sekiz cilt üzerinden yapılan betimsel analizler sonucunda, Hızır'ın yalnızca olağanüstü bir yardımcı değil, aynı zamanda dini, ahlaki ve kültürel değerlerin taşıyıcısı olduğu ortaya konmuştur. Hızır (a.s.), hem kahramanın manevi gelişimini destekleyen bir rehber olarak hem de halk inançlarıyla bütünleşen bir kurtarıcı figür olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışma, Hızır motifinin Türk-İslam anlatı geleneği içerisindeki çok katmanlı rolünü görür kılarak, epik metinlerin kültürel ve didaktik boyutlarına özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hamza-name, Hızır, Hamza, Halk Hikâyeleri, Keramet

Geliş Tarihi/Received: 21.04.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 26.06.2025
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
30.06.2025

Abstract: In determining the cultural and civilizational history of nations, folk literature products are very important. Hamza-nâmes, which are one of the first prose examples of Old Anatolian Turkish and include Turkish folk literature motifs, contain very important information showing the historical development of the language, vocabulary and folk sayings in terms of the Turkish language. In addition, these works also address many subjects such as heroism and folk culture. Hamza-nâmes in Turkish literature are the general name of folk stories formed around the legendary life of Hz. Hamza. In this study, the Hızır (a.s.) motif, which has an important place in the wide character cast of Hamza-nâme, will be discussed. However, considering the 72-volume volume of the work, since examining all of them would exceed the scope of the study, the first ten volumes were preferred as a sample. Since the third and fourth volumes could not be reached, the analyses were conducted on the remaining eight volumes; evaluations were made by selecting highly representative examples from the legends in these volumes. The study aims to examine the position and functions of the figure of Khidr (a.s.) in the Hamza-nâmes within the narrative. As a result of the descriptive analyses conducted on eight volumes, it has been revealed that Hızır is not only an extraordinary helper, but also the bearer of religious, moral and cultural values. Hızır (a.s.) is evaluated both as a guide supporting the spiritual development of the hero and as a savior figure integrated with folk beliefs. In this context, the study makes an original contribution to the cultural and didactic dimensions of epic texts by making visible the multi-layered role of the Hızır motif in the Turkish-Islamic narrative tradition.

Keywords: Hamza-name, Hızır, Hamza, Folk Tales, Miracle

Extended Abstract

Hızır, peace be upon him, has left deep traces in the *Hamza-nâmes*, which have an important place in Turkish folk culture, and has had a significant impact on the themes of heroism, bravery and spiritual power in these texts. Hızır shows himself in these works not only as a savior, but also as a character who provides spiritual guidance to people and extends a helping hand in difficult times. The character of Hızır in the *Hamza-nâmes* symbolizes the people's belief in his help and their respect for him, and acts as a turning point and source of strength in the heroes' journeys. The starting point of this article was inspired by the "Hamza-nâme (Review-text-dictionary)" master's thesis conducted at Istanbul Arel University / Graduate Education Institute between 2020-2022 and supervised by Prof. Dr. Muhammet YELTEN. In the research conducted in Yöktez and article scanning systems, no similar study was found on the subject of Hamza-nâmes. For this reason, it is thought that the study will contribute to this field. In determining the cultural and civilizational history of nations, folk literature products are very important. Starting from the 14th century, some epic stories were created in order to explain and teach Islam to the Turkish people who migrated from Central Asia to Anatolia in a way that they could understand. The basic structure of these stories consists of imaginary and extraordinary events. The works produced in Anatolia from the early periods were written in order to help educate the society. Thanks to these texts, the necessary behavioral patterns were first conveyed to the people through story heroes and then passed down from generation to generation through oral or written narration. Hamza-nâme, one of the first prose examples of Old Anatolian Turkish and containing Turkish folk literature motifs, was written in a simple, understandable and fluent language. In terms of the Turkish language, it contains very important information in terms of both the historical development of the language and vocabulary and folk sayings, as well as being related to many subjects such as heroism and folk culture. Hamza-nâmes entered the world of culture from Arabs to Persians and from there to the Turkish cultural world. Hamza-nâmes in Turkish literature are the general name of folk stories formed around the legendary life of Hz. Hamza. Anecdotes are short prose stories that tell the stories of miraculous events and saints experienced in the Islamic period. They have been among the primary factors in the acceptance and formation of values of moral education (Günay, 1999, 37). The influence of moral books on contentment, learning religious knowledge, and the processing of moral principles such as arrogance, the prophets and saints helping Muslims in wars, and the appearance of Hızır show that Hamza-nâmes were influenced by saint anecdotes and stories of the prophets. Hamza-nâmes, which are important sources of Old Anatolian Turkish, are among the prose works of this century that are of a religious-epic nature. Hz. Hamza-nâmes, written around Hamza's adventurous life and battles, are generally based on religion, faith and Islam, and are composed around Arab and Iranian Muslim heroes. These epics mostly tell legendary events based on imagination. These stories, mostly taken from Iranian legends, do not necessarily conform to historical facts or time (Uçman, 1981, 92). There are 72 volumes of Hamza-nâmes registered in Istanbul University Faculty of Letters Rare Works Library, Nd. 2496. This study will focus on the Hızır (a.s) motif from the rich cast of characters in the Hamza-nâme. Since it will not be possible to obtain the Hızır (a.s) motif in all 72 volumes, the anecdotes in the first ten volumes will be shown with examples. (Since we could not access the 3rd and 4th volumes, examples will be given comprehensively from the remaining eight volumes of the first ten.) It is known that Hızır (a.s) has an extremely important position in Turkish Islamic culture. While this important position manifests itself in some folk beliefs, the influence it has is also felt in literary works. In the study, the encounters with Hızır (a.s), the journeys made and the extraordinary events experienced are written down by the author and transferred to the present day. Hızır (a.s), who has a strong presence in almost every culture with his legendary personality and wise servant portrait, also takes place in the Hamza-nâmes.

1. Giriş

Arap ve Fars kaynaklarında farklı rakamlar olmakla beraber *Hamza-nâme*'nin 72 ciltten oluşan bir eser olduğu kabul görmektedir. Büyük çoğunluğu İstanbul Kütüphanelerinde bulunan *Hamza-nâme* nüshalarının 40 ve 42. ciltler dışındaki bütün ciltleri Prof. Dr. Muhammet YELTEN tarafınadan incelenmiştir. Yazılı hâline gelmeden çok önce *Hamza-nâme*'nin sözlü bir gelenek olarak Türkler arasında itibar gördüğü bilinmektedir. "Olay örgüsü ve kahramanların şahsiyetleri bakımından Türklerin hareketli ve canlı yapısı ile örtüşen *Hamza-nâme* hikâyeleri, hadiselerin geçtiği zamanın muğlak olması ve kullanılan mekânların gerçekle hayal arasında gidip gelmesi münasebetiyle canlı ve akıcı bir üsluba sahiptir. Bu hususiyet dinleyiciye/okuyucuya hatta günümüz okuyucusuna bile ihtiyaç duyduğu zihni diri tutan cezbedici bir anlatım özelliği sunmaktadır" (Çorak, 2018).

Hızır Aleyhisselam, özellikle Türk halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Hızır menkıbelerinin en yoğun kullanıldığı alanlardan biri de toplumsal hayatın en sıkıntılı olduğu dönemlerinden olan savaş zamanlarıdır. Halk anlatılarında yeşil elbiseli, yeşil sarıklı Hızır aleyhisselâm; iki ateş arasında kalan, erzakı ya da cephanesi tükenen, esir düşmek üzere olan müşkül durumdaki askerlerin yardımına koşar, imdadına yetişir. Köroğlu, Battal Gazi ve Dede Korkut gibi hikâyelerde bu özellikler karşımıza çıkar (Boratav, 1984).

*Hamza-nâmeler*de de derin izler bırakmış ve bu metinlerde yer alan kahramanlık, yiğitlik ve manevî güç temaları üzerinde önemli bir etki göstermiştir. Hızır, yalnızca bir kurtarıcı olarak değil, aynı zamanda insanlara manevî rehberlik yapan, zor zamanlarda yardım eli uzatan bir karakter olarak bu eserlerde kendini gösterir. *Hamza-nâmeler*deki Hızır karakteri, halkın onun yardımına olan inancını ve ona duyduğu saygıyı simgeleyerek, kahramanların yolculuklarında bir dönüm noktası ve güç kaynağı olarak yer alır. Bu makalenin yola çıkış konusu; 2020-2022 tarihleri arasında, İstanbul Arel Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yapılan ve danışmanlığını Prof. Dr. Muhammet YELTEN'in yaptığı "Hamza-nâme (İnceleme-metin-sözlük)" yüksek lisans tezinden mülhem ortaya çıkmıştır. Yöktez ve makale tarama sistemlerinde, yapılan araştırmada, *Hamza-nâmeler* konusunda bu çalışmaya benzer herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple çalışmanın bu alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak *Hamza-nâmeler*, Hızır (a.s) ve Hızır (a.s)'ın kerametleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra, *Hamza-nâmelerin* ilk on cildinde (3-4 hariç) Hızır (a.s) geçtiği varaklar ve satırlar tespit edilerek önce orijinal hâli sonra günümüz Türkçesine çevrilen hâli verilmiştir. Çalışmanın konusu olan Hızır (a.s)'ın eser içerisinde yer alan kerametlerinin karakterler üzerindeki etkisi ve genel olarak metinde verdiği mesajlar incelenmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma desenine uygun olarak hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, *Hamza-nâme*'nin ilk on cildinde yer alan ve Hızır (a.s.) temasını içeren menkıbeler oluşturmaktadır. İnceleme kapsamında, ulaşılabilen sekiz cilt değerlendirmeye alınmış; metinler, Hızır (a.s.) karakterinin anlatıdaki rolünün belirgin olduğu bölümler dikkate alınarak amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Veri toplama sürecinde, belirlenen ciltler sistemli biçimde okunmuş; Hızır (a.s.) ile ilgili anlatılar, tematik unsurlar açısından incelenmiş ve gerekli notlar alınmıştır. Elde edilen veriler, içerik (muhteva) analizi yöntemiyle çözümlenmiş; tekrar eden anlatı motifleri, karakter ilişkileri ve işlevsel yapılar temel alınarak temalar oluşturulmuştur.

Analiz sürecinde ayrıca betimsel analiz yöntemi benimsenmiş; veriler, "karakterin işlevi", "bağlam içi kullanım biçimleri" ve "anlatıdaki etkileri" gibi tematik odaklar etrafında değerlendirilmiştir.

2.1. *Hamza-nâmeler* hakkında

Eski Anadolu Türkçesi'nin mensur örneklerinden olan *Hamza-nâme* metinleri ilk defa Hamzavî tarafından yazıya geçirilmiştir. Hamzavî, Emir Süleyman'ın müsâhiplerinden Divan şairi Ahmedî'nin

kardeşi olup on dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Asıl adı bilinmemektedir. Halk tarafından sevilerek okunan ve büyük bir rağbet kazanan “Hamza-nâme” adlı eseri dolayısıyla Hamzavî mahlasını almış ve bu adla tanınmıştır. Hamza-nâme, “Türkler tarafından benimsenen ilk İslâmî destan olmasının yanı sıra Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığı ve dil özelliklerini yansıtmaya da oldukça değerli bir eserdir. Üzerinde çok az araştırma yapılmış olan eser sade ve akıcı bir dile sahiptir. Hamzavî, eserlerini halk dili unsurlarını ağırlık vererek canlı bir üslupla yazmıştır. Bu üslûbun hikâyenin anlatımına canlılık kattığı, karakterleri ve onların dünyasını gerçekçi bir anlatı ile okuyucuya sunduğu ve okuyucuyu sürükleyici bir hikâye silsilesinin içine aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda eserin kıymetinin anlaşılmadığı ve sade dili nedeniyle eleştirildiği görülmektedir” (Batur, 2022). Olay örgüsü ve kahramanların şahsiyetleri bakımından Türklerin hareketli ve canlı yapısı ile örtüşen Hamza-nâme hikâyeleri, hadiselerin geçtiği zamanın muğlak olması ve kullanılan mekânların gerçekle hayal arasında gidip gelmesi münasebetiyle akıcı bir üsluba sahiptir. Bu hususiyet dinleyiciye/okuyucuya hatta günümüz okuyucusuna bile ihtiyaç duyduğu zihni diri tutan cezbedici bir anlatım özelliği sunmaktadır (Çorak, 2018). Gerek muhtevası gerekse kahramanları açısından Hamza-nâmeler, bir fikrin, bir düşüncenin veya ahlakî bir değer topluma yerleştirilebilmesi için faydalanılabilecek taşıyıcı metinler arasında bulunmaktadır.

2.2. Hızır Aleyhisselam

Hızır figürü Türk kültüründe efsaneleşmiş ve Türkler buna fazlasıyla önem vermiştir. «Her geceyi kadir, her gördüğünü Hızır bil», «<kul daralmayınca Hızır yetişmez», «Hızır gibi yetişti» sözleriyle Türk halkı Hızır motifini kalbinin derinliklerine kadar sindirmiştir. Prof. Dr. Baheddin Ögel de, «Türk masallarında rüyalara giren bir yığın Hızır motifinin varlığından söz eder. Yine o, «Göksakallı, Aksakallı» ihtiyar motifinin, Şamanist Altay ve Sibiryâ masallarının her yanını kapladığını söyleyerek, bu Hızır motifinde yerli Türk inancının da izlerini aramamız gerekeceğini söyler (Ögel, 1971).

Şüphesiz Türk masallarındaki Hızır motifinin kaynaklarını tam olarak tespit etmek oldukça güçtür. Fakat hâlâ bugün Türkler arasında yaygın olan Hızır portresine benzer inançların eski Türk boylarında olduğunu müşahade etmekteyiz. Çin kaynakları, Kansu eyaletinde kurulmuş olan uygur devletinden bahsederken, onların beyaz elbiselerini de söylemeyi ihmal etmez. Buna rağmen Böğü-Han'ın rüyasına giren beyaz elbiseli ihtiyarı tanınaması ile maniheizt bir motif olarak kabul etmeğe de gönlümüz razı olmayacaktır (Aydın, 1984). Yine bilindiği üzere büyük efsane kahramanlarının adları, ya Dede Korkut gibi büyük ozanlar yahut da Ak Sakallı, Gök. Sakallı Hızır gibi kutsal kimseler tarafından veriliirdi. Çocuğun adını veren Aksakallı ihtiyar birden ortaya çıkıyor ve birdenbire kayboluyordu. Manas destanına göre ve Kırgız masallarına göre de yeni doğan çocuğa bir müddet sonra Hızır gelir ve dualarla ona bir ad verirdi.

Görüldüğü gibi İslâm öncesi Türk inançlarında adına Hızır denmemiş olsa bile Hızıra benzer bir figürün varlığına şahit oluyoruz. Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra İslâm'daki Hızır figürünü de kolayca benimsemişler, Hızırın manevi gücünden istifade yollarına başvurmuşlardır. Türk İslâm Edebiyatında Hızır karakterinin ele alındığı ilk yazılı kaynak, 11. asırda neşredildiği bilinen Karahanlılar dönemine ait Tezkire-i Satuk Buğra Han'dır. Eserde Hızır, henüz Müslüman olmayan Satuk Buğra Han'a İslâm'ı anlatan bir tebliğci olarak karşımıza çıkmaktadır (Esen, 2023).

Türk İslam medeniyetinde Hızır kültü, kökleri Kur'an-ı Kerîm'e dayanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçmemekle birlikte müfessirler tarafından Hızır'a ait olduğu kabul edilen Kehf sûresinde, Hz. Mûsâ'nın yol arkadaşıdır. “Hz. Mûsâ'nın yol arkadaşı olan bu zâtın hayatı ve ölümü, kimliği ve sıfatları hakkında Allah (cc) kesin bir bilgi vermemiştir. Hz. Peygamber'in onu târif ederken söylediği Hızır lafzı dahî onun ismi değil lakâbıdır. Dolayısıyla onun ismi de cismi de tamamen meçhuldür. Hızır'ın kimliği ile alakalı tartışmalar melek veya insan olması; nebî veya velî olması ekseninde devam etmektedir” (Ertuğrul, 2021).

“Hızır, Arapçadaki imlâsıyla el-Hadır kelimesi, hemen hemen bütün kaynaklarda bir isim değil, lakap olarak değerlendirilmiştir. Bu kelimenin bazı kaynaklarda da el-Hadr, el-Hıdır şeklinde kaydedildiği görülürse de, doğrusunun el-Hadır olduğu kabul edilmiştir. Bu kelimenin Türklerde Hızır veya nadiren Hıdır, İranlılarda ise Khezer şeklinde kullanıldığı bilinmektedir. El-Hadır kelimesinin yine Arapçadaki el-Ahdar manasına geldiğini belirten Ocak, bu kelimenin de yeşil, yeşilliği çok olan yer manasına geldiğini ifade eder” (Ocak, 1990).

Hızır aleyhisselâmın, Türk İslam kültürü içerisinde son derece önemli bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. Bu önemli konum, bir kısım halk inançlarında kendisini göstermektedir. Kökleri Kur'an-ı Kerîm'e dayanan, Hızır kültü Gılgamış Destanı, İskender Efsânesi ve Yahudi Hikâyesi ile gelişen, etkisi geçmişten günümüze kadar devam etmiş kuvvetli bir inançtır. Öyle ki bu telakki, hadis ve tarih kitaplarından çıkıp zamanla tasavvufî ve edebî çevrelerde işlenir olmuş, halk inançlarına sirâyet etmiştir. İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Tabakâtü's-Sûfiyye, el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye ve er-Risâletü'l-Kuşeyriyye gibi bazı tasavvufî kaynaklarda Hızır'ın madde âleminde yaşadığı ve fiziken tasavvuf erbabıyla görüştüğü iddia edilmiştir. Buna göre Hızır, herhangi bir insan kılığında, gözle görülebilecek bir şekilde istediği kişilerle görüşebilmektedir (Uludağ, 1995).

Hızır, İslam inanç sisteminde özel bir yere sahip olan, Hz. Musa döneminde yaşadığına ve ilahî bilgi ile hikmetle donatıldığına inanılan bir şahsiyettir. Geleneksel inançlara göre, ölümsüzlük suyu olarak kabul edilen âb-ı hayâtı içerek ölümsüzlüğe ulaşmıştır. Hızır'ın peygamber mi yoksa velî mi olduğu hususu tartışmalı olmakla birlikte, tasavvuf geleneğinde gizli ilimlere vakıf bir velî olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de Hızır'dan açık bir şekilde bahsedilmemekle birlikte, Kehf Sûresi'nin 60-82. âyetlerinde Hz. Musa ile olan kıssasında sembolik bir biçimde yer aldığı kabul edilir. Bu anlatımda Hızır, Musa'nın bilmediği bazı hikmetlere sahip bir rehber olarak sunulmakta, birlikte gerçekleştirdikleri yolculuk boyunca ilahî bilgiye dair sembolik mesajlar verilmektedir. Hızır'ın İlyas Peygamber ile özdeşleştirildiğine dair rivayetler de bulunmakta; bu bağlamda bazı kaynaklarda Hızır'ın aslında İlyas'a verilen bir lakap olduğu iddia edilmektedir. Farklı kaynaklar Hızır'ın yaşadığı dönemi Hz. Nûh, Hz. Musa veya İskender devrine yerleştirse de, genel kabul gören rivayet, onun ölümsüzlük suyunu içerek İskender-i Zülkarneyn zamanında bu niteliğe ulaştığı yönündedir. Efsanevî anlatımlara göre, Hızır ve İlyas, İskender'in maiyetinde karanlıklar ülkesine (zulûmat) yolculuk yaparlar. Bu esnada bir nehir kenarında mola verdiklerinde pişmiş balıklarından birine su sıçrar; balık canlanarak suya atlar. Bunun üzerine Hızır ve İlyas, suyun âb-ı hayât olduğunu fark ederek içerler. Daha sonra durumu İskender'e bildirmelerine rağmen, İskender bu suya ulaşamaz. İslamî halk inançlarında, bu olaydan sonra Hızır'ın Allah'ın izniyle kıyamete kadar yaşamaya devam ettiği ve sıkıntı içindeki insanlara yardım ettiği kabul edilir. Hızır'ın görev alanına dair farklı görüşler bulunsun da, genel olarak onun karada; İlyas'ın ise denizde zorda kalanlara yardım ettiği ifade edilir. Ancak kaynaklardaki çelişkili anlatımlar, Hızır'ın hem karada hem de denizde yardım eden bir karakter olarak algılandığını düşündürmektedir.

Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle birlikte Hızır motifi, eski Türk inanç sistemindeki Boz Atlı Hızır telakkisiyle birleşerek yeni bir kimlik kazanmıştır. Bazı araştırmacılar, Hızır'ın şahsında İslam öncesi döneme ait bir tanrının İslamileştirilmiş bir formunun yer aldığını ileri sürmektedir. Etimolojik açıdan “yeşil” anlamına gelen Hızır ismi, doğrudan yeşillik, bereket ve su gibi tabiat unsurlarıyla ilişkilendirilmiştir. Rivayetlerden birine göre, İlyas Peygamber'in geçtiği yerlerin yeşerdiğine inanıldığından, bu özellik dolayısıyla ona “Hızır İlyas” ismi verilmiştir. Bu bağlamda, “Hızır” adının İlyas Peygamber'e atfedilmiş bir sıfat olduğu görüşü de dile getirilmektedir. İslâmiyet'in kabulü sürecinde, eski Türk inançlarındaki Boz Atlı Yol Tengrisi inancı ile Hızır karakteri arasında bir özdeşleşme gerçekleşmiş; bu süreç, Hızır'ın halk inançları içerisindeki mitolojik kişiliğinin şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönüşümle birlikte, Hızır hakkında çeşitli anlatılar meydana gelmiş ve bu anlatılar aracılığıyla Hızır değişik bir kimliğe bürünmüş ve onun mitolojik kişiliği ile ilgili değişik anlatılar oluşmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Efsaneye göre, Hızır, arkadaşı İlyas ile birlikte İskender-i Zülkarneyn'in maiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek zulumat ülkesinde ab-ı hayatı aramaya

çıkışlardır. Uzun maceralardan sonra Hızır ile İlyas bir pınar kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıkları yerken Hızır'ın elinden bir damla su balığa damlamıştır. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlar da suyun ab-ı hayat olduğunu anlayarak kana kana içmişler. Sonradan İskender'e haber vermişlerse de tekrar bu suyu bulamamışlar. Böylece ölümsüzleşen Hızır ile İlyas, Allah'ın emriyle dünyada sıkıntıya düşenlerin yardımına koşarlarmış. Kıyamete dek sürecek olan bu görevi Hızır, denizde; İlyas ise karada yaparmış. Her ikisi senede bir gün buluşup beraberce Kâbe'ye hacca giderlermiş. Onların buluştukları güne "Hızır ve İlyas'tan bozma" olarak bugüne Hıdırallez denir ki o günde insanlar kırlara çıkıp eğlenirler. Hızır, deniz üstünde gezebilir, seccadesini sererek deniz üstünde namaz kılabilir. Toprağa bastığı zaman da oralar yeşillenir ve havası güzelleşir. Boz bir ata binip, baştanbaşa yeşil elbiseler içinde dolaşmış (Pala, 2002).

2.3. Hızır (a.s)'ın Kerâmetleri

Hamza-nâmelerin genelinde, Hızır (a.s)'ın kerâmetlerinden bahsedilmektedir. Bunlar Türk İslam kültürü içerisinde kabul görmüş, yaygın kerâmetlerdir. Hamza-nâmelerde yer alan bu olağanüstü halleri incelemeyen önce kültür tarihimize yerleşmiş olan inanışlara kısaca göz gezdirmek faydalı olacaktır. Hızır (a.s) ile ilgili söz konusu kerâmetleri, olağanüstü durumları ve onun vasıflarını/vazifelerini şu şekilde özetlemek mümkündür;

- **Ölümsüzlük:** Hızır (a.s)'ın âb-ı hayat içtiği için ölümsüz olduğuna inanılmaktadır.
- **Kurtarıcılık:** İmdada yetişme. Yaygın kabule göre o, zor durumda kalmış yardıma muhtaç kimselerin yardımına yetişmektedir.
- **Felaketleri engelleme:** Bir nevi kurtarıcılık vazifesi olarak da yorumlanabilmekle birlikte Hızır (a.s)'ın güç durum ve felaketler esnasında imdat isteyen kimselerin yardımına eriştiği ve olası felaketleri engellediği yaygın bir inançtır.
- **Koruyuculuk:** Bazı topluluklarda Hızır (a.s) kadınların, bir takım meslek loncalarının (hattatlar, çömlekçiler, su taşıyıcıları ve manavlar) ve hayvanların koruyucusu olarak kabul edilmektedir.
- **Şifacılık:** Hızır (a.s)'ın hastaları ve yaralıları iyileştirdiğine dair halk arasında kuvvetli bir inanç bulunmaktadır.
- **İyiliği mükâfatlandırmak, kötülüğü cezalandırmak:** Hızır (a.s) yalnızca iyiler ve iyilik kesbeden fiiller ile değil tam aksi durumlarla da ilgilenmektedir. Şöyle ki; yapılan iyilikler karşısında bir mükâfat bahşederken kötülükleri cezalandırmak gibi bir vazifesi olduğu da bilinir.
- **Bolluk ve bereket:** Uğradığı yerlere bolluk ve bereket getirmesi Hızır (a.s)'ın kerâmetleri arasında zikredilmektedir. Hızır isminin kökeni düşünüldüğünde, halk arasında böylesi bir inancın yaygınlaşmasının son derece makul olduğu görülecektir.
- **Savaşlarda yardım etmek:** Hızır (a.s)'ın savaşlara katılıp Müslüman askerine yardım ettiği hatta düşman askerlerini esir aldığı yaygın inançlar arasında yer almaktadır. Çok eskilerden beri anlatılagelen menkıbelerin yanı sıra yakın tarihte de Hızır (a.s)'ın bu kerâmeti birtakım anlatıların oluşmasına sebebiyet vermiştir.
- **İlahi hikmet ve sırlara vakıf olmak:** Hızır (a.s)'ın ilm-i ledün sahibi ve birtakım ilahî sırların hâmisî olduğu bilinmektedir.
- **Kişileri velâyet mertebesine erdirmek:** Birçok mutasavvıfın, Hızır (a.s) vesilesi ile yola girdiği, ona mürit/talebe olduğu rivâyet edilmektedir.
- **Didaktiklik:** Hızır (a.s)'ın karakteri, halkın öğretilerini ve ahlakî değerlerini aktaran, insanları doğru yola sevk eden bir öğretmen rolü üstlenir. Bu, Hızır'ın, kahramanların hem fiziksel hem de manevî

yolculuklarında önemli bir rehber olmasını sağlar. O, zorluklar karşısında sabırlı olmayı, adaletli ve merhametli olmayı öğütler.

3. Bulgular

Bu bölümde, incelenen ciltlerde geçen Hızır (a.s) tespit edilerek, Hızır (a.s)'ın karakterler üzerindeki etkisi ve metin içerisindeki verdiği mesajlar incelenecektir. Ayrıca, Hızır (a.s)'ın metindeki rolü üzerinde durulacak ve gerçekleştirdiği kerametlerin kahramanların gelişimi ile metnin genel temalarına katkıları ele alınacaktır.

1. CİLT

(87b) Gine bir gün Hamza yerinden durup rahşına süvâr olup ‘Amr’a ayıtdı: “Seni ile her gün bir yerde şikâr ederiz. Bugün sen şu cânibe git, ben de bu cânibe gideyim. Göreyim kangımız çok şikâr eder.” dedi. ‘Amr “Nola.” deyüp bir cânibe gitdi. Bu kerre Hamza bir iki püşte aştı. Bir de anı gördi. Bir atlu zâhir oldu. Hamza’yı görüp “Bire nâ-bekâr kande gidersin?” deyüp öyle bir na’re urdı kim ol vâdîler sadâ ile doldı. “Bu beylik koruyu atuja çiğnedirsin. Şimdi seni benim elimden kim halâs eder?” dedi. Server hiç aldirmayup gidince ol süvâr nizesin eline alup “İn atından.” deyüp sürünce server buja bir nize havâle eyledi. Ol süvâr siper verüp mani’ eyledi. Ol süvâr ayıtdı: “Ya Hamza nize öyle urulmaz işte böyle urulur.” deyüp ol ‘acâîb **(88a)** nize ile bir nize havâle kıldı. Hamza mani’ edince azim elem çekti. Bu üslûb üzre üçer nize uruşdılar. Her uruşda Hamza bundan birer sanat öğrenirdi. Bu kerre Hamza el gürze urup ol süvâre bir gürz urdı. Ol süvâr siper verüp mani’ eyledi. Ol da Hamza’ya urdı. Hamza da mani’ eyledi amma zahmet çekdi. İşte ol gün her alan ile birbirlerine hamle eylediler. İşte bu üslûb üzre kırk gün ol süvâr gelüp Hamza ile cenk eyledi. Kırkinci gün ol süvâr Hamza’yı düvalinden kapup koluna aldı. Gine rahşı üzerine kodı. “Ya Hamza beni bilir misin, ben kimim?” deyüp yüzünden nikâbını kaldırdı. Hamza gördi bir pîr-i ruşen zamîrdi. Hamza’nın ‘aklı gitdi. “Ya Hamza ben Hazret-i Hızır’ım. Saña bu tarîk ile fenn-i sipâhilik ta’lîm eyledim. İşte şimdi kâmil oldı.” dedi. **(88b)** Bu kerre Hamza bu haberi işitdikde kendüyi atdan aşağı atup Hazreti Hızır’ın nikâbına sarıldı. Hazret atından inüp emîr-i cihânı kucadı. Şöyle sıkdı kim serverin vücûdu lertzân oldı ve Hamza’nın alnından öpdı. Ol mahalde Hamza’nın alnında bir altun kadar yeşil hâl zuhûr eyledi. Hamza yüz urup “Sultânım evvel kendiñizi niçün bildirmediniz? Sizin yüzünüze tiğ çektim.” dedi. Hızır ayıtdı: “Mani’ değil berhudâr ol, merd imişsin.” deyüp nasîhat eyledi. “Bu nasîhatları unutma. Evvelâ evvel hamle etme, kaçanı koma, nikâhsız ‘avrat yatağına varma, kuvvetine mağrûr olma.” deyüp buja beñzer nasîhatler eyledi. Server cân kulağıyla dinleyüp kabûl eyledi. Tekrâr Hızır’ın elin öpdı. Ba’dehu Hızır rahşına süvâr olup “Ya Hamza seni Allah’a emânet eyledim. Lâzım olduğu mahalde gelirim.” deyüp vedâ’ **(89a)** edüp gözden nihân oldı Hamza şâd olup rahşına süvâr olup bu safâ ile ‘Amr’ın olduğu mahale geldi. ‘Amr gördi Hamza’nın safâsı var yüzü güler “Hoşgeldin ‘Arab nedir aslı safân var?” dedikde Hamza ayıtdı: “Ya ‘Amr bugün kırk gündür ki ben başka şikâra giderdim gine boş gelirdim. Hazreti Hızır ‘aleyhi’s-salâm emir hakkıyla gelüp buja kırk gündür cenk tarîkin ta’lîm eyledi. Sonra kendini buja bildirdi ve beni kucaklayup alnımdan öpdı. Kuvvetim evvelkiden biñ mertebe ziyâde oldı. Ve mübârek ağzı yârın dokunduğu yerde alnımda bir altun kadar yeşil hâl zuhûr eyledi.” dedi. ‘Amr da fi-l-hakîka gördi. Emîr-i cihânın alnında olan hal-i haşîmi gördi. Elem çeküp ayıtdı: “Dilâver çünkü böyle bir hâl oldı. Kırk günden beri buja demeyesin **(89b)** belki bize de bir nasîb olaydı.” dedi. Sâhipkırân-ı ‘âlem ayıtdı: “Elem çekme birâder, ol gine gelecektir. Eğer nasîbin var ise sen de olursun. Zirâ sen istemek ile vermez emr-i Hüdâ ile verir.” deyüp ol günde ol arada eğlendiler. Emîr-i cihân Hazreti Hızır’ın sâhipkırân-ı ‘âlem olursun dediğin nasîhat eylediğin bir bir ‘Amr’a hikâyet eyledi. ‘Amr da hayrân olup Allah’a şükürler eyledi. Ertesi oldukda Hamza süvâr olup ‘Amr da önüne düşüp sürüp Mekke-yi Mükerrreme’ye geldiler. Server gine gelüp pederi ‘Abdulmutdalib’in ve mâderinin ellerin öpdı ve görüşdi. Geçüp yerinde oturdu. Bakdı oğlu günden güne büyüyüp dilâver oluyor ve alnında olan hâl-i haşîmi görüp su’âl eyledi. “Nedir bu alnında olan evvel yok idi şimdi zâhir olmuş bu ne ‘alâmetdir?” dedikde Hamza dahi Hızır’a buluşup kendiye kırk **(90a)** gün cenk ta’lîm eylediğin ba’dehu elin öpüp ol hâl-i haşîmi zâhir olduğun ve sâhipkırân olacağın bir bir

hikâyet eyledi. Pederi mâderi ve karındaşları işidüp hayrân olup şâd oldılar. Bu haber ehl-i Mekke'ye vâsıl oldukda gelüp Hamza'yı alnında olan hâli ziyâret edüp hayrân oldılar. Her tarafda Hamza'nın adı söylenüp "Hızır'a buluşup şöyle bir 'alâmet zâhir olmuş." deyü belki divân-ı Nûşirevân'da bile söylendi. Ravî eyder:

1. Ciltte Hızır (a.s)

Hamza'nın en büyük özelliği savaşı bir kişiliğe sahip olmasıdır. Yaptığı kahramanlıklar ve cenklerle okuyucunun karşısına çıkar. Hamza'nın katılmış olduğu cenklerden biri Hızır (a.s) ile olandır. Hâmza-nâme'nin birinci cildinde, Hamza ava çıkma niyetiyle yola koyulur. Bu sırada Hızır (a.s), Hamza'ya cenk talimi yaptırmak için kendisini gizleyerek onunla bir tepede karşılaşır ve ona bir mızrak ile saldırır. Hamza da hemen ona karşılık verir. Bu, kırk gün boyunca devam eder ve Hz. Hızır bu yolla Hamza'ya değişik savaş taktikleri öğretmiş olur. Kırkıncı günde, Hızır (a.s) kendisini tanıtır. Hızır (a.s), Hamza'ya savaş sanatını öğretmek amacıyla bu yolu seçtiğini açıklar. Ardından Hamza'ya birkaç önemli nasihatte bulunur: "Karşılıklı mücadelelerde, ilk hamleyi sen yapma, kaçanı kovalama, nikâhsız kadınlarla birlikte olma ve kuvvetinle mağrur olma" gibi öğütler verir. Hızır'ın öğütleri, Hamza'nın kişisel ve manevî gelişimini amaçlayan değerli dersler içerir: Hızır (a.s)'ın Hamza'ya verdiği öğütler, onun kişisel ve manevî gelişimini hedefleyen değerli dersler sunmaktadır. Bu öğütler, savaşı bir kahraman olan Hamza'nın ahlakî olgunlaşmasına katkı sağlarken, aynı zamanda sadece fiziksel güç değil, doğru davranışlar ve erdemli bir yaşamın önemini de vurgulamaktadır. Hamza'nın Hz. Hızır ile münasebetinin haberi Hamza'nın memleketi Mekke'ye gitmiş ailesi ve sevenleri tarafından büyük memnuniyetle karşılanmıştır.

2. CİLT

(9a) (1) ile bu âlâtı bir mağarada buldum." didi. Mağil ta'accüb (2) itdi. "Bu genç yaşında Hâk ta'âlâ saña 'aceb lutf (3) eylemiş. Yâ bu alnında yeşil beñ nedür?" didi. Hâmza, (4) "Hâzret-i Hızır'a buluşdum, baña kırk gün ceng 'ilmin (5) ta'lîm eyledi ve alnımı öpdî, 'şimden girü şâhib-kırân (6) olursın'. didi; işte ol hâl Hâşimî (7) anuñ yedidür."

(19a) (7) Hamza ise 'aşk nedür bilmezdi. Bir zamân ola, kendü de (8) bu sevdâ ile uğraya. 'Ömer ise "Bre yabana söyler, kes (9) başın, eyü şoykaları var, alayım." dir. Ol yigit (10) tekrar yalvarup "Amân vir, beni öldürme. Ne fhâşıl (11) olur. Bir âşıkam ki vuşlat-ı cânâna irmedüm, bir (12) hastayam ki henüz dermâna irmedüm." didi. Râvî (13) eydür: Çünkü bu beyti okudı, Hamza dahı amân (14) virüp üzerinden kalkdı. Zîrâ üstadı (15) Hazret-i Hızır 'aleyhisselâm naşîhat eylemişdür ki **(19b)** (1) "Amân dileylene amân viresin." dimişdi.

(21b) (1) dahı ol tarika sülûk itmey. Bâ-huşûş şimdiki halde (2) şâhib-kırân-ı aşram, diyü da vâ-yı merd itmey. Zeyl, Hazret-i (3) Hızır aleyhisselâm baña, 'Senüñ arkañ ölince yire gelmez (4) ve hem sen şâhib-kırân-ı aşr olursun. dimişdür. İmdi (5) yine şandâlyede otururam. Taht saña mübarek olsun." (6)

2. Ciltte Hızır (a.s)

Hâmza-nâme'nin ikinci cildinde, Hazreti Hızır (a.s)'ın adı üç farklı yerde geçmektedir. Bu bölümlerde Hızır, doğrudan bir karakter olarak yer almasa da, Hamza'nın kahramanlık yolculuğunda önemli bir karakter olarak anılmaktadır. Özellikle bir bölümde, Hamza'nın olağanüstü savaş taktiklerine hayran kalan Mikail, Hamza'ya duyduğu şaşkınlığı dile getirirken, Hamza'nın savaş sanatında ulaştığı bu yetkinliği Hazreti Hızır'a borçlu olduğunu açıklar. Hamza, Mikail'e Hazreti Hızır tarafından kırk gün boyunca savaş eğitimi aldığını ve bu eğitim sonucunda Hamza'nın artık 'Sahibkırân' olarak anılmaya başladığını ifade eder. Bu anlatı, Hazreti Hızır'ın Hamza üzerindeki etkisini ve ona kazandırdığı savaş bilgeliliğini vurgulayan önemli bir unsurdur.

Hâmza-nâme'nin ikinci cildinde, Hazreti Hızır' (a.s) ın öğütleri ve etkisi, Hamza'nın davranışları üzerinden dolaylı olarak vurgulanır. Hamza, savaştığı bir genci öldürmek üzereyken, genç adam ona

hayatını bağışlaması için yalvarır. Genç, âşık olduğunu ve Hamza'nın bu durumu göz önünde bulundurarak ona kıymamasını ister. Ardından, duygularını ifade etmek amacıyla bir şiir okur. Bu sözler, Hamza üzerinde bir etki bırakır. Hamza'nın zihninde, Hazreti Hızır (a.s.)'ın ona daha önce verdiği bir öğüt yankı bulur: 'Aman dileyene aman ver.' Bu nasihat, Hamza'nın içsel dünyasında önemli bir yol gösterici olarak devreye girer. Hamza, Hazreti Hızır (a.s.)'ın öğüdüne sadık kalarak, genci öldürmekten vazgeçer ve hayatını bağışlar. Bu olay, Hamza'nın sadece bir savaşçı değil, aynı zamanda manevî ve ahlakî değerlere sahip bir kahraman olduğunu gösterir. Hızır (a.s.)'ın nasihatleri, Hamza'nın karar alma süreçlerinde etkili olmuş; onun tutum ve davranışlarını şekillendiren belirleyici bir yapı taşı olarak anlatı boyunca ön plana çıkmıştır.

Hazreti Hızır'ın ismi anlatıda üçüncü kez, gerçekleştirdiği bir keramet bağlamında anılır. Hamza, taht sandalyesine oturacağı sırada etrafındakilere Hızır (a.s.)'ın kendisine şöyle dediğini aktarır: "Ölünceye kadar sırtın yere gelmeyecek ve sahibkılan olacaksın." Burada "sahibkılan", geleneksel anlayışta büyük zaferler kazanacağına ve kutlu bir dönemde ortaya çıkacağına inanılan kişi anlamına gelir. Bu ifade, Hamza'ya yöneltilmiş manevî bir müjde olarak değerlendirilebilir. Bu söz, Hızır (a.s.)'ın manevî gücünü ve kerameti olarak Hamza'ya verdiği güveni simgeler. Hamza, Hızır (a.s.)'ın bu sözlerini hatırlayarak içindeki kuvveti hisseder ve bu manevî destekle taht sandalyesine oturur. Hızır (a.s.)'ın bu kerametinin, Hamza'nın liderlik yolunda ona güç ve inanç kazandırdığı açıktır.

5. Cilt

(37b/1) (12) Âhîr yine anuñ sözleri çıkdı. Meger Hızır peygamber gelüp (13) Ğamza'nuñ zaħmuñ eliyle şığayup eyü olur anuñ çün zaħm (14) bellü olmadı, ben yok yire beş yüz degnek yidüm." didi. (15) Andan her biri bir söz söyledi, âhîr sözi bunuñ (16) üzerine kodılar ki Mihr-i Nigâr'ı virmege bir müşteri (17)ve bir eyü tâlib bulalar.

5. Ciltte Hızır (a.s)

Ğamza-nâme'nin beşinci cildinde Hızır (a.s.)'ın adı bir kez anılmaktadır. Bu olay, Hamza'nın düşmanları tarafından bir cariyeye aracılığıyla zehirlenmesiyle başlar. Hamza'ya çeşitli tedavi yöntemleri uygulanmış, iksirler içirilmiş ve tedavi sürecinin sonunda belirli bir iyileşme görülmüş olsa da, vücudunda bazı yaralar kalmış ve tamamen iyileşmemiştir. 5. cildin 37. varagında, Hamza'nın düşmanları onun ölüp ölmediği üzerine tartışırken, içlerinden biri Hamza'nın ölümünün gerçekleşmediğini, zira Hızır (a.s.)'ın onun yaralarını iyileştirdiğini ifade etmektedir. Bu olay, Hızır (a.s.)'ın manevî müdahalesini, kahramana olan desteğini ve Hızır (a.s.)'ın şifacılık özelliğini gösteren bir örnek olarak metinde yer bulmaktadır.

6. Cilt

(92a/1) gelür Server su'âl idüp bu nedür" didikde eyitdiler: (2) Server: "Bu kapuyu Ferîdün Şâh yana itmiş hâlâ (3) tılsımdur. İçinde ne olduğı kimse bilmez, (4) gice gündüz aydınlık görünüyor." didi. Ğamza eyitdi: (5) "Aceb nice olsa bu tılsımı feth ideydüm" diyüp (6) sürüp ol kapuñ öñüne geldi. (7) Ol dem Ğazret-i Hızır 'Aleyhisselâm zühür (8) idüp "Yâ Ğamza gâfil olma bu tılsım aħvâlidür, (9) şartları vardır, naşibüñ vardır. (10) El bunda çok eglenmeye Mısır'a gide ve soñra (11) ehl-i İslâm gâyet ıztırâpdadur faķat" (12) diyüp tılsımı kesâd idüp vedâ' eyleyüp (13) gitdi. Ğamza şâd olup ol tılsıma (14) girdiler. Gördi aydınlık viren bir gevher (15) şebçerâķ karşusunda bir levh vardır anı alup **(92b/1)** okudu, gördi. Kendü nâmiña itmiş ki kadına (2) münâsib birer ķat âlât-i Ğarb ve tiğ DaħĞâk-ı Mâri (3) ve on binüñ arayına Ğabbe ķodum (4) ve on dâne Ğüsrevâni kûp altun ķodum (5) dimiş. Ğamza şâd olup begler cebĞâneye girüp (6) pür silâh aldılar. Ğamza kendüye maħşûş ev (7) olan Ferîdün yâdigârlaruña benzenüp (8) ba'de tılsımından taşra geldiler.

6. Ciltte Hızır (a.s)

Ğamza-nâme'nin altıncı cildinde, Hazreti Hızır'ın adı bir kez geçmektedir. Bu bölümde, Hamza ve adamları bir kuyuya hapsedilmiş, ancak Ömer Ayyar onları kurtarmıştır. Kuyudan çıktıktan sonra

karşılarında çok aydınlık bir kubbe görürler. Hamza, yanındakilere bu yapının ne olduğunu sorar ve onlardan, kubbenin Feridün Şah tarafından yaptırıldığını, tılsımlı bir yer olduğunu, gece gündüz ışık saçtığını ve halen tılsımının korunduğunu öğrenir. İçinde ne olduğunu kimsenin bilmediği bu yapı, merak uyandırıcı bir gizem taşımaktadır. Hamza, bu kubbenin kapısını açmak isterken tam o sırada Hızır (a.s) belirir ve ona, gafletle kapıyı açmaması gerektiğini, içerideki tılsımın özel şartları olduğunu ve bu tılsıma ulaşmanın belirli koşullara bağlı olduğunu bildirir. Hazreti Hızır, Hamza'ya burada daha fazla kalmamasını, çünkü Mısır'daki Müslümanların zor durumda olduğunu, öncelikle onlara yardım etmesi gerektiğini söyler. Hamza, Hızır (a.s) 'ın nasihatini kabul eder ve onun önerisi doğrultusunda Mısır'a doğru yola çıkar.

Bu olayda, Hazreti Hızır'ın yönlendirici konumunu ve anlatıdaki olaylar zincirine müdahil olarak Hamza'nın harekete geçmesini sağlayan bilge figür rolünü pekiştirir.

7. Cilt

(35b) [1] ol mahalde Hazret-i Hızır 'Aleyhi's-selâm yetişüp: "Ya Hamza niçün şabr itmezsin? [2] Böyle olmaz yirde şakin helâk olursın; zîrâ tılsım muhâlifdir, bahâ- [3] dırlığa gelmez, bunun yolu vardır bulup şartın yirine getirüp [4] anun ile feth idersin; yohsa zûr-ı pâzü ile olmaz." didi. Ve yolın [5] gösterüp ol tılsımın şartların gösterdi, andan: "Ahır sen de küh-1 [6] Kâfa geldin bir zaman bu âlemi de seyr-i şikâr eyle; şahibkırânlar [7] küh-ı Kaf 'alemin görmek lazımdur." diyüp çekilüp gitdi. Hamza da [8] ol şartları yirine getirüp kapuyu açdı, içerü girdi, gördi, [9] şâfi siyâh mermerden binâ eylemişler, evleri ve şoşakları hep mamûr şeh- [10] de evlerinden cümle duhân çıkar. Amma hiç ses yok ve şoşaklarda bir kimse [11] gezmez, nola aşı, diyüp bir eve girmek istedi.

(55b) [1] Hamza da bir yirde düşüp yatdı, şabâh olduğa gine cenge başladı, [2] bu üslûb üzre üç gün ceng eyledi, üçüncü gün gayrı [3] kendünden ümîdi kesüp niyâza başladı, ol demde Hazret-i Hızır [4] zahir olup elinden tutup bir bağçe kenarına götürdi, Server'in hâ- [5] trın sorup: "Ya Hamza nedir hâlin, bu yâd ellerde Şahibkırân olan [6] adem buncılayın çok mihnet çeker." diyüp eline bir tâziyâne virdi [7] ve eyitdi: "Şun karşuda görünen şeh-ri Zerrin dirler, Esmâ Perri'nün [8] şehridir." diyüp gözden nihân oldu. Amma bu taraftan Esmâ Perri [9] Kabe-i Şerif'e gelüp Hamza'yı görüp âşık olup Kafa götürmek diledi [10] idi. Mu'allim-i Kâf kıomayup didi ki: "İy Sulţân-ı Kâf, bir vâkt ola [11] kim Hamza Kâfa kendi ayağı ile gele; ol zaman nice bilürsen öyle [12]

(72a) [1] karındaş, şimdi Şahibkırânımız kâdadır?" didiler. Perri eyitdi: [2] "Hamza küh-ı Kâfa gelüp Mahl-i Cinnî'nün Sencab Nerre'yi katl idüp andan [3] iki perri Hamza'yı götürüp giderken yolda bırağup kaçarlar, Sencab [4] Nerre'nün bir câzû anası var ıdı, Hamza'yı uyurken kıapup [5] Cezîre-i Mârân'a bırağup gider; ahır Hazret-i Hızır kapup [6] götürüp Esmâ Perri'nün şehrine koyup gider, şöıra gine [7] Esma'ya incinüp çıkup gider." didükde Mihr-i Nigar duramayup [8] eyitdi: "İy Perri, Hamza Esmâ'yı almadı mı?" didi. Perri eyitdi: [9] "Hayır, Esmâ Perri çok teklif itdi; ammâ Hamza rızâ virmedi, [10] didi, benüm Mihr'üm ile 'ahdüm vardır; Mihr'den evvel kimseyi almam." [11] didi. Mihr-i Nigâr'ın yüregi yirine geldi; badehü Perri eyitdi: [12] "Hamza andan gidüp çok ğurbet çeker; hâşıl-ı kelâm bizüm şehrimüze [13] geldi, bizim de Şah'ımızın bir kızı vardır, Hamza'ya eyitdi: 'Eger [14] benüm kızum alursan seni rub-ı meskûna çıkarayım. didi. Hamza da [15] bir miqdâr râzî olup Mihr'den icâzet istedi, ol ecilden [16] beni nâme ile gönderdi." diyüp Mihr-i Nigâr'a kııkarup iki

(80b) [1] kııkup ziyâde eleminden üç gün üç gice gezdirdi; yire konma- [2] dı ki kendini şalıvırsın de helâk olsun, didi. Hamza'nun [3] dahı artuk mecâlî kıalmayup gönünden niyâza başladı, ol esnâ- [4] da Hazret-i Hızır gelüp eyitdi: "Ya Ankā sen gine Allah Ta'âlâ'ya [5] 'âsî oldun, Hazret-i Süleyman zamânında itdigin 'işyân [6] 'afv oldu mı ki bir dahı işyân idersin!" didi. Ankādır şa- [7] şup eyitdi: "Ya Nebîyallâh ben ne itdüm, şucum nedür?" didi. [8] Hazret-i Hızır eyitdi: "Kimdir ol senün ayağında şalındırup [9] cefa itdigin bilü[r]" misin?" didükde 'Ankā'dır şaşup: "Kimdir?" [10] didi. Hazret-i Hızır eyitdi: "Muhammed Mustafa Şallallahu 'Aleyhi Hazret- [11] lerinün 'ammisi Hamzadur, tîz yire indir ve şucun

dile; yohsa [12] hâlin düşvâr olur." diyüp gâ'ib oldu, bu kerre Sîmuruğ sü- [13] zilüp yire indi, Hamza ayak üzre durınca Anka kanadların dü- [14] şirüp yüzün yire sürüp diledi ki gelüp Hamza'nun ayağına [15] düşüp 'özrin dileyey, Server'in cânı acımış ıdı, bu kerre [16] Hamza dal tîğ olup şaldı tîğ inüp kanadının yidi [17] tûgin zemîne bırağdı, Anka feryâd idüp: "İy Şahîb-kıran [18] hele şabr eyle, biz bir hañā

7. Ciltte Hızır (a.s)

Hamza-nâme'nin yedinci cildinde, altıncı cildin devamı niteliğinde önemli bir gelişme aktarılmaktadır. Altıncı ciltte, Hızır (a.s)'ın, Hamza'ya tılsımlı kapıyı aceleyle açmaması gerektiğini, çünkü bu kapının açılmasının belirli şartlara bağlı olduğunu bildirdiği ve ona müslümanların yardımına öncelik vermesi gerektiğini söylediği bir bölüm bulunmaktadır. Hızır (a.s), Hamza'ya bu tılsımlı kapının açılmadan önce Müslümanların zor durumda oldukları için onlara yardım etmesi gerektiğini vurgulayarak, Hamza'ya öncelikle onlara yardım etmesi gerektiğini öğütlemişti.

Hamza, Hızır (a.s)'ın uyarısını dikkate almış ve Müslümanlara yardım ettikten sonra tekrar tılsımlı kapıyı açmak için dönmüştür. Ancak, kapıyı zorlamaya çalışırken, gaipten bir ses duyarak, kapıyı açmaması konusunda uyarı alır. Etrafına bakmasına rağmen kimseyi göremez. Ardından Hızır (a.s) belirir ve Hamza'ya acele etmemesi gerektiğini hatırlatarak, tılsımlı kapının açılmasının belirli şartlara bağlı olduğunu tekrar ifade eder. Bu uyarının ardından Hızır (a.s), Hamza'ya kapıyı açabilmesi için gerekli şartları öğretir ve sonuç olarak tılsımlı kapı açılır. Bu metin, Hamza-nâme'nin gelişen olaylarını ve Hızır (a.s)'ın Hamza'ya olan yol göstericiliğini anlatmaktadır. Bu bölüm, Hamza-nâme'deki mistik ve didaktik öğelerin bir arada sunulduğu önemli bir metin parçasıdır. Hızır (a.s)'ın yönlendirmesi, Hamza'nın sabırlı ve doğru adımlar atarak hedeflerine ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu süreç, aynı zamanda Hamza'nın büyüme ve olgunlaşma sürecinin bir yansımasıdır. Tılsımlı kapı, sadece fiziksel bir engel değil, aynı zamanda bir içsel olgunlaşma ve öğretinin tamamlanması gerektiğini simgelemektedir.

Yedinci ciltte Hızır (a.s) ikinci kez Hamza'nın olağanüstü güçlere sahip bir cadı ile mücadelesi anlatıldığı kısımda geçmektedir. Hamza, fiziksel gücü ve çevikliği ile cadının olağanüstü güçlerini etkisiz hale getirmekte ve onu mağlup etmektedir. Ancak, o esnada doğaüstü bir olay meydana gelir. Her taraftan yılanlar çıkarak cadıyı yutar ve sonrasında Hamza'ya saldırmaya başlarlar. Bu garip ve korkunç durum, birkaç gün boyunca devam eder. Hamza, yılanlarla olan amansız mücadelesinde büyük bir güç sarf eder ve nihayetinde bitap düşer, kendisinden ümidini kesmiş bir halde kalır.

Bu noktada, Hızır (a.s) devreye girer. Hızır (a.s), Hamza'ya yardım etmek için zamanında yetişir ve onu bu zor durumdan kurtararak güvenli bir bahçeye ulaştırır. Bu olay, Hamza'nın mücadelesinde yalnızca fiziksel gücün yeterli olmadığını, aynı zamanda manevî ve doğaüstü bir desteğin de gerektiğini gösteren önemli bir öğretilerdir. Hamza-nâme'deki bu bölüm, Hamza'nın güç ve azminin sınandığı, ancak manevî bir yardım ile kurtuluş bulduğu bir hikâyedir. Aynı zamanda Hızır (a.s)'ın müdahalesi, her türlü zorluğun üstesinden gelmek için bazen insanın sadece kendi gücüne değil, ilahî bir yardıma da ihtiyaç duyduğunu simgelemektedir. Bu tür müdahaleler, Hamza'nın olgunlaşma sürecindeki önemli dönüm noktalarından biridir ve metnin mistik yönlerini pekiştirmektedir.

Hamza-nâme'nin yedinci cildinin başka bir bölümünde, yine Hamza'nın cadılar ve perilerle mücadelesi anlatılmaktadır. Bu mücadelede, Hamza, cadının çocuğunu öldürür. Bu olay üzerine periler, Hamza'yı yakalar ve onu ıssız bir yere götürerek terk ederler. Ancak Hızır (a.s), zamanında yetişerek Hamza'yı bu zor durumdan kurtarır ve onu güvenli bir şekilde şehre götürür. Bu bölüm, Hamza'nın karşılaştığı doğaüstü varlıklarla mücadelesini ve Hızır (a.s)'ın ilahî müdahalesiyle kurtuluşunu vurgular. Hızır (a.s)'ın yardımı, metnin hem mistik hem de didaktik boyutunu pekiştiren önemli bir öğedir.

Yedinci ciltte Hızır (a.s), Hamza'nın deniz yolculuğu sırasında devasa bir anka kuşu tarafından kaçırılması anlatıldığı olayda yine kurtarıcı olarak görülmektedir. Anka kuşu, Hamza'yı pençesine alarak uzun bir süre boyunca havada taşır. Bu esnada, Hamza derin bir dua ile Allah'a yönelir, sabırla kurtuluş

için dua eder. Hızır (a.s), Hamza'nın durumuna yetişerek anka kuşuna, pençesinde taşıdığı kişinin Hazreti Muhammed'in amcası olduğunu bildirir. Bu uyarı üzerine, anka kuşu derin bir mahcubiyetle Hamza'yı bırakır ve ondan özür diler.

Bu olay, metnin mistik ve dinî boyutunu pekiştirir. Hızır (a.s)'ın müdahalesi, ilahî hikmetin ve rehberliğin bir yansıması olarak, hem doğaüstü güçlerin hem de insanın Tanrı ile olan ilişkisini sembolize eder. Anka kuşunun, Tanrı'nın iradesi doğrultusunda doğru yola yönelmesi, metnin derin manevî mesajını güçlendirir.

8. Cilt

(25b) 5 “Ey Server yürü imdi gayrı gidelim.” didi. Bunlardır yola çıkup getdiler. 6 Tamâm altı ay getdiler. Âşkar iki yaşına girdi. Artuk, Hamza, Âşkar'ı götürmez 7 oldu. Kendi kendine hayli menzil gider idi. Ammâ olmadı bir selâmet yaka 8 sına çıkamadılar. Bir gün bir yere gelüp su buldı, âbdest alup namâz kılup 9 du'â eyledi, Hak,dan 'inâyet istedi. Hazret-i Hızır çıka geldi. Hamza ayağına 10 yüzün sürdi, ya Nebîü'llah gurbet artuk, cânıma kâr eyledi, didi. Hızır-ı 'aleyü11's-selâm eyitdi: “Oğlum sabr eyle sonı hayırdır. Zîrâ Sahipkıran olmak, kolay 12 degildir. Acı tonlu göreceksin ki insân kıymetin bilesin. Zahmet çekersin. 13Ammâ çok, saltanat sürersin.” didi ve hem dahı çok, şeyler seyr-i 14 temâşâ ideceksin ta Zülümât'a gidüp âb-ı hayatı bulursun. Ammâ sana nasîb 15 degildir. Ammâ Âşkar'a vir içsün. 'Âkıbet Kâf kapusun kaldırup çıkar16 sın. Cümle begler ile mülākāt olursun. Hak, Te'âla sana bir at virdi ki bir 17 kimseye virmedi; ancak sen mâlik, oldın.” deyüp evvelâ mübârek elleriyle 18 kanadların sıgayup belürsiz eyledi ve dilin mühürlledi; zîrâ söyleyen 19 at ve uçan at sâhibine münis olmaz, didi. Dört 99 ayak,ların nalladı, 20 didi ki: “Oğul bu nal eskimez ne vakt yere düşerse ol vakt 21 şehîd olursun. Bunıñ üçinci gözün her zamân açık, koma yıldız 22 gözedüp seni hilâf yola götürmesün hemân yûri gid deyüp gâ'ib 23 oldu. Hamza da Âşkar'a süvâr olup getdi. Zîrâ Âşkar sür'atle öyle 24 giderdi ki kırk, günlük yolu bir günde alur idi. Server Âşkar kuvvetiyle çok menzîl aldı. Ammâ bu taraftan Esmâ Perî'niñ gözcileri gelüp **(26a)** 19 ceng eylemiş, kendi de ele girmiş; zîrâ ölüsinden dirisinden 20 bir âsâr yok,. Andan da kat'-ı ümid eyledi. Ammâ eyitdi: “İnşâ'-Allah 21 zâyî' olmaz. Hazret-i Hızır işâret eyledi. Anlarda hilâf olmaz.” deyüp 22 ol elem ile uğrun tutup getdi. İşte Hamza geze geze cânıñdan 23 bezdi. Bir dıraht-ı müntehâya gelüp gördi bir müferrih çeşme etrâfında **(27a)**- 10 güldi. Andan aşağı indirdiler. Cümlesi ta'zîm idüp Esmâ da gelüp 11Hamza'nıñ elin öpdi. Gene barışdılar, Hamza eyitdi: “Ey perî ülûları 12bu beni getürenleri katl ider, bana dahı çok, rencîde ider. Eger rencîde 13etmese çokdan ber- murâd olurduk,,” didi. En son on sekiz sene 14 gurbetim var, gidemiyorum. Üstâdım Hızır böyle cevâp virdi eger böyle 15 gezmesem çokdan helâk olurdum, didi. Mu'allim-i Kâf eyitdi: 16 “Ey ciger köşem on sekiz yıl tamâm olmadan rûb'-ı meskûna gidemezsin 17 bir de bu ki evvel Esmâ Perî'yi alursın, soñra Mihrî Nigâr'ı alursın.” **(27b)** 14 Hamza, dönerek inerken 'aklı başına gelüp gördi ki deryâ-yı muhît,e 15 doğru inüp gider hemân Hakk'a niyâze başladı. Hazret-i Hızır aleyhi's-selâm 16 irişüp tutdı. Didi ki: “Bre hay oğlum niçün gâfil olursun, 17 Kûh-ı Kâf'ıñ taşları bile sana hasımdır?” didi. Hamza eyitdi: “Şehr-i 18 Zerrin'de Esmâ Perî'yi almak, tedârikinde idik, beni bu araya kim getir 19 di?” didi. Hızır eyitdi: “Mühelhil Heftser getürdi.” didi. Şimdi 20 seni Esmâ'niñ yanına götürüyim mi?” didi. Hamza eyitdi: “Beni ol 21 mel'ûnıñ mekânına götür, hakkından gelim.” didi. Hızır aleyhi's-selâm, 22 nola deyüp Server'i ol tılsıma getürdi. İşte Gerşâsb

8. Ciltte Hızır (a.s)

Hamza-nâme'nin sekizinci cildinde Hızır motifinin geçtiği iki önemli yer bulunmaktadır. Bu motiflerden biri, darda kalan Hamza'yı kurtaran ve ona öğütler veren Hızır'a ait bir sahnedir. Metnin bir bölümünde, Hamza su kenarında abdest alıp namaz kıldıktan sonra Allah'tan inayet isterken, Hızır (a.s) ortaya çıkar. Bu anı metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

"Bir gün Hamza, bir yere varıp su bulur. Abdest alıp namaz kıldıktan sonra Allah'tan yardım diler. O esnada Hızır (a.s) çıkagelir. Hamza, ona doğru yönelip ayaklarına kapanır ve şu sözleri söyler: 'Ya Nebîü'llah, gurbet beni kahretti, canım artık dayanamaz oldu.' Hızır (a.s) ise ona şu yanıtı verir: 'Oğlum,

sabır et, sonu hayır olacaktır. Çünkü Sahipkıran olmak kolay değildir. Acı tatlar tadacaksın, bu sayede insanın kıymetini anlayacaksın. Zorluklarla karşılaşacaksın, ama sonunda büyük bir saltanat süreceksin.' Hızır (a.s) devam eder: 'Birçok şeyler göreceksin, ta ki Zülümât'a gidip âb-ı hayatı bulacaksın. Ancak sana nasip olmayacak. Ama Âşkar'a ulaşacaksın. "Sonunda Kâf kapısını kaldırıp çıkacaksın, tüm beyler ve liderlerle görüşeceksin. Hak Teâlâ sana öyle bir at verecek ki, kimseye verilmeyen bir at olacak. Bu atla sahip olduğun güç sayesinde başarıya ulaşacaksın.' Bu sözlerden sonra Hızır (a.s), Hamza'ya elini uzatarak kanatlarını sıvazlar ve ona şu uyarıyı yapar: 'Unutma, bu atın dört ayağıyla gidişin seni bir yola sürükleyecek. Ne zaman yere düşerse, o zaman şehit olursun. Bunun için gözlerini her zaman açık tutmalı, yıldızlara dikkat etmelisin. Sana zarar vermemesi için doğru yolda gitmeye devam et.' Hızır (a.s) bu sözleri söyledikten sonra kaybolur."

Bu metin, Hamza'nın manevî yolculuğunda Hızır'ın sunduğu öğütlerle karşılaşacağı zorlukları aşma sürecini derinleştirir. Hızır (a.s)'ın Hamza'ya söylediği sözler, sabır, azim ve mukadderatın önemini vurgularken, ona yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal bir olgunlaşma süreci de sunar. Bu öğütler, Hamza'nın zaman içinde büyük bir liderlik ve saltanat elde etmesine olanak sağlayacak içsel güç ve bilgelik kazanmasını simgeler. Hızır'ın yönlendirmeleri, insanın Tanrı ile olan ilişkisini yeniden şekillendiren bir derinlik taşır; zorluklar karşısında sabır ve doğru yolda ilerlemenin, nihayetinde hakikate ve başarıya ulaşmanın anahtarı olduğunu öğretir. Bu mistik hikâye, sadece Hamza'nın değil, her insanın içsel bir yolculuğa çıkma ve karşılaştığı engelleri aşma sürecinde dışsal desteğe duyduğu ihtiyacı sembolize eder.

Hamza-nâme'nin 8. cildinde Hızır (a.s.), ikinci kez karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, Hamza, Mühelhil Heft-ser Nere adında bir ifrit tarafından tuzağa düşürülür. Mühelhil, sihirli güçlerini kullanarak Hamza'nın aklını çalar ve onu denize atar. Bu durum, Hamza'nın zayıf anlarından birini oluşturur ve bu da dışarıdan bir müdahaleyi zorunlu kılar. Tam bu esnada Hızır (a.s.) ortaya çıkar ve Hamza'yı bu tehlikeden kurtarır. Hızır'ın müdahalesi, metnin manevî derinliğini artıran önemli bir olaydır çünkü Hızır, her zaman olduğu gibi, ilahî bir yardımcı simgeler. Hamza, kurtarıldıktan sonra Hızır'dan yardım talep eder. Bu talep üzerine Hızır, Hamza'yı Gerşasb'ın tılsımlı mezarına yönlendirir. Gerşasb, İslam öncesi bir kahraman karakteri olarak tanınırken, mezarı ise birçok mistik öğretiyeye ve sırlara ev sahipliği yapan kutsal bir yer olarak kabul edilir. Bu olay, Hamza'nın başına gelen birçok mistik ve sırlarla dolu olaydan bir örnek teşkil eder. Hızır'ın müdahaleleri, sadece Hamza'nın fiziksel kurtuluşunu değil, aynı zamanda onun manevi dönüşümünü de simgeler.

9. Cilt

[23a] (1) Esmâ'ya nikâh idüp almış eyitdi: "Göre şol hâkiyi (2) Rubè-ı Meskûn'dan gelüp benüm mâeşûkamı ala, bu ne olmaz (3) işdür?" diyüp sürüp geldi. Âşikâre, Hamza'ya cevâb (4) viremez zirâ bir iki kerre tabancasın yimişdür. Bu kerre gice (5) gündüz fırsat gözleyüp bir gün fırsat bulup bir ot (6) kıkladıp eâklın aldı. Hemân öldürmek diledi, lâkin gine (7) Esmâ'dan elem çeküp şala omuz idüp deryây-ı muhîtüñ (8) ortasında bir aña içre koyup gitdi. Server-i eâlemüñ (9) zamândan şöña eâklı başına gelüp bakup gördi, bir gayrı (10) vâdide lâkin server şikâr üzere olmaqla âlât-ı harbi (11) üzerinde idi. Nirre soymağa muqayyed olmayup (12) öyle silahıyla getürmişdi. Server ta'ëaccüb idüp (13) yirinden tırup ol atayı tokuz tolaşup (14) gördi, dört cânib-i deryâ bir nice gün anda olup (15) ot köki yiyüp şu yirine seng-i şifâ ile (16) geçindi. Gayrı eâciz kalup hâkka münâcât eyledi, (17) emr-i hâk ile Hâzret-i Hızır nümâyân oldu. Server **[23b]** (1) ayağına düşüp eyitdi: "Yâ Nebiyy-i Hudâ beni gine Esmâ'ya ulaştır (2) zirâ ol beni Rubè-ı Meskûn'a götürse gerekdür." didi. Hâzret-i (3) Hızır eyitdi: "Yâ Hamza, Esmâ seni Kâf'dan çıkarmaâa kâdir (4) degüldür. Sen gine kendi ayağıña çıkarırsın, imdi gayrı Esmâ'yı (5) unut şimden şöña bundan çıkup Rubè-ı Meskûn'a gitmenüñ (6) vaqti geldi. Hemân yolına çekil git, Hudâ yol vire." diyüp (7) eline yapışup deryây-ı muhîti öte geçürdi ve "Şol cânibe (8) git. Bu diyârda dahı nice göreceklein vardur." diyüp (9) vedâe idüp gitdi.

[27b] (1) Bir rivāyetde Hızır'ın du'asıyla geçti ammā bir rivāyetde (2) deryānuñ kenārında bir depe gibi nesne tūtur gelüp üzerine (3) çıktı, ol depe harekete gelüp kenārdan alarğa oldı. (4) Server-i èālem "Bre taà yürür." dirken meger ol depe gibi (5) görüneñ kaplumbağa imiş. Hemān yürüyüp deryānuñ (6) orta yirine varup hāşılı Hāmza'yı öte yüze geçürdi. (7) Hāmza taèaccüb idüp Hudā'nuñ şan'atına hayrān olduķda baède (8) karaya çıkup birkaç gün daħı gidüp bir gün Nīm-tenler (9) ceziresine gelüp irişdi. Rivāyet olunur ki işte (10) bu Nīm-tenler bir dürlü maħlūk idi, çok yiri insāna (11) beñzerdi. Meāelā bir eli bir ayağı var gözleri yarım adam (12) gibi bir el bir ayak lākin öyle kuvvetlü idiler ki bir kalēaya taş (13) ursalar yir ile berāber iderlerdi ve şu içre öiyāde (14) şināverlik iderlerdi ve ceng itdükde ikisi bir yire gelüp (15) bütün adam olurlardı. Çünkü Hāmza ol cezireye geldi, (16) Nīm-tenler Hāmza'yı görüp ellerine kimi èamūd kimi balık kemüğinden (17) harbeler ve kimi de taşlar alup yürüdiler. Server-i èālem **[28a]** (1) ol hāli görüp na'era urup başdı tigi bunlara, (2) lākin gitdükçe bunlar çoğaldı, serverüñ üzerine (3) üşdiler. Birin öldürse birine biñi gelürdi, server-i èālem (4) bunları ol kadar kırdı ki leş ve başdan ol cezire (5) dolup gitdi. Lākin dögüncek hāl degül, hemān tāziyāne-i (6) Hızır eline alup şalduķça ateşler çıkup ol kavmi (7) yakmağa başladı.

[28b] (1) getürüp döndiler. Server çünkü ol cezireye (2) kadem başdı. Meger ol cezirede Mürdüm serler (3) olurdu. Hāmza'yı görüp başına üşdiler. Zırā (4) gördiler kaddi az zırā kendülerüñ yüzer arış kadleri (5) vardı. Serverüñ yanına gelüp tūtur götürmek dilediler. (6) Server birinüñ başına bir mest urup helāk eyledi. (7) Ol birileri ol hāli görüp Hāmza'nuñ üzerine hamle (8) itdiler. Server-i èālem dal tığ olup başladı bunları (9) kırmaāa, bir gün kadar bunları kırdı, gördi bunlar cengden (10) uşanmazlar hemān tāziyāne-i Hızır'a dest urup (11) bunlara da amān çağırttı. Ol kavmdan daħı kulağuz (12) alup yolına revāne oldı. Bir gün Mürserler ceziresine (13) gelüp anlarla da bir gün ceng idüp sürüp Mürğ (14) serler ceziresine gelüp bir faş anlarla da ceng idüp (15) anlardan daħı kulağuz olup Kevserler ceziresine (16) geldi. Hāşıl-ı kelām Kūh-ı Kāf'ın yedi kullerin ve bu kadar (17) biñ ceziresin temāşa kılup her bir kavma "Amān el-amān **[29a]** (1) yā şāhib-kırān-ı zamān" didirdi. Bir gün Şir-ser ceziresine (2) geldi. Anlarla daħı ceng idüp çok kavm helāk (3) eyledi. Sürüp bir şahrāya gelüp gördi bir rahş (4) otlayup gezer, server-i èālem sürüp ol rahşın (5) yanına gelüp gördi kendi èAşkar'ı meger Esmā (6) Peri bunda getürdip bırakdımışdı. èAşkar (7) Şir-serler ile çok ceng idüp bi-haddi bi-hesāb (8) kırdı. Şir-serler de gördiler olmaz yanından (9) dağılup gitmişlerdi. İşte èAşkar, Hāmza'yı görüp bildi, (10) gelüp ayağına yüzüñ sürdi. Hāmza da èAşkar'ı bilüp (11) boynuñ kucup gözlerinden öpdü ve öiyāde hāzz eyledi. (12) Zırā piyāde yürümeden èaciz kalmışdı hemān öyle (13) çıplak egersiz üzerine süvār olup yola revāne (14) oldı. èAşkar ise günde kırk günlük yol alurdu. (15) Bu kerre server-i èālem bir günde bu kadar yol alurirdi. (16) Bir gün yolu zulmāta tayandı. Server eyitdi: "Yā èAşkar (17) bizler bu zulmātı geçmek gerekiyor zırā senüñ gibi bir rahş **[29b]** (1) mālīkim" didi. èAşkar da hāl diliyle aňlayup "N'ola yā şāhip- (2) -kırān gidelim diyüp." yürüyünce Hāmza hemān (3) tığ-i gamgamı èuryān idüp anuñ şu'esiyle zulmāta (4) girüp gitdiler. Server zulmāt içre çok dürlü (5) èacāyibātlar temāşa eyledi. Bir gün bir dereye gelüp gördi ol (6) dereden bir beyāz āb-ı şāfi cereyān ider. Hāmza diledi ki ol (7) şudan içe hemān ol sâeat şu gā'ib oldı. (8) èAşkar'a binüp gideyim dirken şu gine nümāyān oldı. (9) Gine inüp içmek diledükde āāēib oldı. Server-i èālem (10) taèaccüb idüp "Bu hāl ne hāldür bir vakitde sergüzeştüm (11) su'el iderlerse ne cevāb vireyim?" diyüp tūtur (12) iken Hāzret-i Hızır èaleyhi's-selām zāhir olup serverüñ (13) yanına geldi eyitdi: "Yā Hāmza bu şuya āb-ı hayāt dirler. Bunu (14) saña içmek naşib degüldür ve hem heves daħı itme. (15) Zırā birkaç kimesne bu şudan içdiler elān şaādurlar, (16) içdüklerine peşimān olup ölümlerin isterler ammā (17) ellerine girmez kıyāmete dek." didi. Hāmza eyitdi: "Yā Nebiyy-i Hudā **[30a]** (1) yā ne var koñ içeyim, ben de dünyāda çok èömür sürüp (2) gāzā ideyim." didi. Hāzret-i Hızır eyitdi: "Sen anuñ (3) zararüñ bilmezsin gel imdi bārī saña temāşa itdireyim, (4) baède soñra içersen iç." didi. Hāmza "N'ola." diyüp (5) Hızır öñine düşüp bir maāaraya getürdi. Hāmza bakup (6) gördi. Yedi dāne adam ol mağara içre otururlar. (7) Lākin şöyle olmuşlar ki başları budı arasına girmiş (8) aşlā harekete mecālleri yok. Hāmza, Hızır'a eyitdi: "Yā Nebiyy-i Hudā (9) bunlar nedür?" didi. Hızır eyitdi: "İşte bunlar bu şudan (10) içüp kıyāmete dek yaşamak dilediler.

İşte ömürleri(11) tamām olduğda bir dağı yirlerinden hareket idemeyüp (12) böyle kaldılar. Hâk teâlâ saña kerem itmiş ki içmemişsin,(13) yoğsa sen de böyle olurduñ.” didi. Hāmza ta’accüb (14) idüp eyitdi: “Yâ Nebîyy-i Hudâ eger kâbil ise bunların (15) birin kaldırsuñ biraz söyledip baksak” didi. (16) Hâzret-i Hızır “N’ola.” diyüp birinüñ başın kaldırıp (17) dizine alup eyitdi: “İy pîr ben Hâzret-i Hızıram, bu **[30b]** (1) yigit âhir zamân peygamberi Muhammed Muştafâ şallâhu âleyhi (2) ve sellem hâzretlerinüñ emmi-i hâsıdır ve hem eâşruñ şâhib-(3) -kırânıdır bunda gelüp âb-ı hayât içmek diler. Sizler (4) ne dırsıñüz ve hem bunda nice geldiñüz, kimlersiñüz, beyân idüñ (5) işidelim?” didükde ol pîr âh idüp “Ölüm kâdadur (6) yâ Nebîyy-i Hudâ bizlere müjde ile hâk teâlâ saña rahmet eylesin.

[32a] (1) sultân-ı zîşânüñ du’âsı èind-Allah maqbûl ola ki (2) bu eâ’âbdan halâş ola idük. Hāmza ol pîrden (3) bu hikâyetleri işidüp hayrân oldı. Âb-ı hayâtı (4) içmedigüne şâd oldı. Ba’de ol pîre vedâe idüp (5) mağaradan taşra çıkdılar. Ba’de Hâzret-i Hızır eyitdi: (6) “Yâ Hāmza gördüñ mi şimden soñra âb-ı hayât içmek (7) câeiz mi?” didi. Server-i eâlem eyitdi: “Meded yâ Nebîyyi Hudâ, gerekmez (8) hemân gidelim tamām arzumuz aldık.” didi. Hâzret-i Hızır (9) eyitdi: “Hele bu şu ile gısl eyle bedenüñ kuvvetlü ola (10) ve eAşkar’a içür mâniè degül” didi. Cezirede pâk ol (11) mâ-i mübârek ile gısl idüp eAşkar’a içürdi. (12) Kuvvetlü ola ve hem hayvân hissi insân gibi tûl (13) hayât olmaz; meâela divler içse ölür zağmlarına (14) sürseler 43 hış olurdu. Hâzret-i Hızır, Hāmza’nuñ (15) öñine düşüp zûlmâtıdan çıkardı: “Şol tarafa (16) doğru lâkin Semendûn nirre’den gâfil olma.” diyüp (17) vedâe idüp gitdi. Hāmza da Hızır’uñ didüğü tarafa **[32b]** (1) doarı çekilüp gitdi. Bir gün bir eâzîm şehre (2) geldi şâfi şomâkî taşdan burc bârulları fülke berâber (3) olmuş, ol şehrüñ kapusından içeri girdi, gördi (4) hiç kimse görünmez ne ola aşlı diyüp gezerek (5) bir sarâya geldi, nerdbândan yukarı çıkdı. Lâkin Hāmza’nuñ (6) kulağına bir şadâ geldi, n’ola dirken bakıp gördi (7) helâli olan Esmâ Perî’yi bir direge bağlayı koşar gördi, (8) yanında cümle vezîrleriyle bile bağlamışlar, Hāmza bunları (9) görüp eâklı gitdi. Esmâ’nuñ yanına gelüp eyitdi:

Hızır’uñdur hemân tâziyâne-i Hızır’ı eline alup la’ènuñ depesine (14) bir tâziyâne öyle urdı ki yüz toğsan arış kaddıyla (15) zemîne varınca iki pâre oldı. Div easkeri ol (16) hâli görince birden hāmle itdiler. Meger Esmâ Perî’nuñ, Mağl-i Cinnî’nuñ (17) easkerleri haber alup gelmişlerdi

[36a] (1) itdirdüm. Şimden soñra baña ölüm yokdur.” didi. Hāmza (2) eyitdi: “Tîğ olmazsa ben de tâziyâne vardur. Anuñla senüñ (3) işin tamām iderüm.” didi. La’èn tekrâr yüz altı âlât (4) alup hāmle eyledi. Server tîğ ile çalup ellerin zemîne (5) bıraktı la’èn kâküp beş yüz eline âlât alup (6) hāmle ideyim diyince server-i eâlem tâziyâne ile çalup (7) ellerin zemîne bıraktı. La’èn âh idüp gine ellerin kapup (8) gitdi. Âb-ı hayâta varup tekrâr geldi hâşılı Hāmza ile (9) yedi gün ceng eyledi kırk kerre âb-ı hayâta varup geldi (10) bir iş itmege kâdir olamadı. eÂciz kaldı âhir gine bir şadâ (11) geldi ki “Yâ Hāmza div ile ceng böyle mi olur kanı saña (12) virilen tâziyâne?” didi. Server-i eâlem bildi ki bu şadâ Hâzret-i Hızır nümâyân (14) olup eyitdi: “Yâ Hāmza gel ardımca.” diyüp serveri alup (15) bir baâa getirüp eyitdi: “Yâ Hāmza gâfil olma seni (16) ol girdâba düşüreyim.” didi. “eÖmer Ma’edi ile Zühre (17) Bânü’yı da bu la’èn şikâr idüp bunda getürdi.

[75b](1) bunda habs eyledi, seni de öyle itmek diledi ammâ Hudâ (2) şakladı. İmdi var şol hücrede eÖmer Ma’edi ile (3) Zühre Bânü’yı halâş eyle, ben seni gine yoklaram lâkin (4) şakın câzûdan zîrâ dağı ele getirüp helâk (5) idemedüñ.” diyüp gitdi. Hāmza ol hücreye girüp (6) ikisini de bulup halâş eyledi. Anlar da gelüp Hāmza’nuñ (7) ayağına düşüp du’âlar itdiler, ba’de ol hücreden (8) taşra çıkup baâi gezerken bir havza geldiler. Bir münakkaş (9) âhû gelmiş ol havzdan şu içer, Hāmza ol âhüya (10) muqayyed olup “Ne güzel âhû olur eaceb kimün ola.” (11) dirken bir feryâd kopardı. Meded server bizi gine aldırduñ.” (12) didiler. Hāmza ardına bakınca bir tarafa çatıldı, âhû gâeib (13) olup eÖmer Ma’edi ile Bânü, eAşkar gâeib oldı. (14) Bağ da havz da yok, berri beyâbânda kaldı. sağa şola (15) bakarken Hâzret-i Hızır gelüp “Gel yâ Hāmza.” diyüp tâ ki (16) Hindistân tarafında bir kâlâyaya getürdi. Er gibi ol (17) bu kâlâyayı fetî idüp anları halâş eyle. Ammâ bu kâlâyaya **[76a]** (1) câzûlar hükm ider. Begden öiyâde câzûlar vardur. Hemân (2) İsm-i a’ezâmı dilinden koma tâziyâne elinden gitmesin.” didi.

9. Ciltte Hızır (a.s)

Hamza-nâme'nin dokuzuncu cildinde, Hazreti Hızır (a.s.) çeşitli yerlerde önemli bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. 9. ciltte, Hamza Kaf Dağı'nda Esmâ Peri ile devler ve cinlere karşı mücadelesini sürdürmektedir. Esmâ Peri ile zaman zaman çatışmalar yaşasa da, sonunda barış yaparak nikâh kıyarlar. Ancak Esmâ Peri'nin pehlivanı, bu durumdan hoşlanmaz. Pehlivan aynı zamanda, Hamza'dan korkmaktadır ama bir fırsatını bulup Hamza'yı bayıltarak bir nehre bırakır. Hamza, kendine geldikten sonra durumu anlar ve çeşitli diyarları dolaşarak geçimini sağlar. Bu süreçte Hazreti Hızır (a.s.) ortaya çıkar ve Hamza'ya Esmâ Peri'yi unutmasını, kendi yoluna odaklanmasını öğütler. Hızır, Hamza'ya ilerleyen zamanlarda daha fazla deneyim yaşayacağını belirterek ona yol gösterir. Hamza, Hızır'ın öğütlerini kabul ederek gösterdiği yöne doğru yol alır ve bir şehre gider, şehrin şahı onun geldiğini duyunca, askerlerini Hamza'yla savaşmak için gönderir. Hamza, askerleri mağlup eder, askerler Hamza'dan özür dileyerek onu saraya davet ederler. Ancak bu davet, aslında Hamza'yı tuzağa düşürmek amacıyla yapılmıştır. Hamza, davete icabet eder ve saraya doğru yola çıkar. Ancak saraya vardığında, kurulan tuzağa düşer. Bu esnada Hazreti Hızır (a.s.) devreye girer. Hızır, Hamza'ya yetişir ve ona savaş aletlerini verir. Hızır, Hamza'ya sadece bu tuzaktan kurtulmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda ona ilerleyen zamanlarda daha güçlü düşmanlarla karşılaşacağına dair bir uyarı yapar ve onlarla mücadele etmesi gerektiğini bildirir. Hızır'ın desteği, Hamza'nın karşılaştığı zorlukları daha etkin bir şekilde aşmasına ve manevi yolculuğunda doğru adımlar atmasına olanak tanır.

Hamza, yola çıktığında, yolda Hazreti Hızır'ın (a.s.) bazı kerametlerini görür. Hamza bir nehirden geçerken, nehrin içinde dev bir kaplumbağanın onu nehirden geçirmesi ve Hazreti Hızır'ın asasının ateş püskürtmesi gibi olağanüstü olaylar yaşar. Bu durum, Hızır'ın manevî gücünü ve rehberlik rolünü vurgulamaktadır. Hamza, Aşkar'la karanlık bir diyara gelir. Hamza, Aşkar'a mağaraya girip karşıya geçmesi gerektiğini söyler. Hamza ve Aşkar, mağaraya girdiklerinde içeride karşılaştıkları garip olaylarla şaşkına dönerler ve mağaradan çıkmaya karar verirler. Bir gün dereden geçerken, Hamza saf ve temiz bir su görür ve içmeye yeltenir. Ancak her defasında su bulanır. Şaşkınlık içindeyken Hazreti Hızır (a.s.) ortaya çıkar ve bu suyun ab-ı hayat suyu olduğunu, içenlerin ölümsüz olacağını fakat ömürlerinin acı içinde geçeceğini açıklar. Hamza, bunun iyi bir şey olduğunu böylelikle sürekli savaşacağını söyler. Hazreti Hızır (a.s.), Hamza'nın durumu daha iyi kavrayabilmesi için onu bir mağaraya götürür. Mağarada, yedi adamın yarı baygın şekilde yattığını görürler. Hazreti Hızır (a.s.), Hamza'ya bu adamların bir zamanlar padişah ve zengin olduklarını ancak ab-ı hayat suyunu içtiklerinde her şeylerini kaybettiklerini ve burada ölüme terk edildiklerini anlatır.

Hamza, Hızır'a (a.s.) bir kişiyle daha konuşmak istediğini belirtir. Hazreti Hızır (a.s.), birini kaldırır ve o adam, Hamza'ya Zulkarneyn ve Süleyman (a.s.) kıssalarını anlatır. Hamza, içmediği için şükreder ve mağaradan çıkarlar. Hazreti Hızır (a.s.), Hamza'dan gusül almasını ve Aşkar'a da su içirmesini ister. Böylece Hamza'nın güçleneceğini belirtir. Gusül aldıktan sonra, Hamza ve Aşkar, Hazreti Hızır'ın gösterdiği yöne doğru yola koyulurlar. Bu bölümde, Hazreti Hızır (a.s.) hem fiziksel hem de manevî olarak Hamza'ya rehberlik etmektedir. Hızır (a.s.), Hamza'ya sadece zorluklar karşısında nasıl dayanması gerektiğini öğretmekle kalmaz, aynı zamanda ona daha büyük bir anlayış kazandırır ve doğru yolu bulmasında ona kılavuzluk eder.

Hamza-nâme'nin 9. cildinde, Hamza'nın cinler, periler ve cadılarla olan mücadelesi detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Hamza, bu varlıklarla savaşırken zaman zaman zor duruma düşer. Her defasında, Hamza'nın karşılaştığı zorluklar karşısında Hazreti Hızır (a.s.) devreye girer ve ona gerekli desteği sağlar. Bu müdahaleler, Hızır'ın Hamza üzerindeki manevi etkisini ve onun olgunlaşma sürecindeki kritik rolünü belirginleştirir.

En son, Hamza bir nehrin ortasında tehlikeye düştüğünde, Hazreti Hızır (a.s.) onu kurtarır ve bir bağa götürülür. Burada Hazreti Hızır (a.s.), Hamza'ya Hindistan'a gitmesini ve orada fethetmesi gereken bir kale olduğunu söyler. Bu öğüt, Hamza'nın yolculuklarının ve fetihlerinin yönünü belirler. Bu bölümde,

Hazreti Hızır (a.s.), Hamza'ya sadece fiziksel mücadelelerde yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda ona manevî rehberlik eder ve gelecekteki görevlerini ona açıklar. Bu sayede Hamza, hem ruhsal hem de fiziksel olarak gelişir ve onun yolculukları daha büyük bir anlam kazanır.

10. Cilt

[17a/1] la'îni toprak ile bile iki becid la'înün cānı cehenneme gitdi. Ammā Hamza da (2) güc ile tığūñ teyamına katup ol toprak ile alt üst gelerek (3) deryā-yı muhîta bi-'aql inüp giderken Hazret-i Hızır yitişüp tutup (4) rubê-ı meskûna çıkardı. Hamza göz açup karşusunda Hızır görüp (5) elin öpdü. "Yâ Nebiyyallah bu ne hâldür?" didi. Hızır eyitdi: "Oğlum bu işler (6) Mihr'e cefâ itdüğün içündür. Ol mazlûmunuñ hâtırın ele al yoksa (7) zaḥmet çekersin." didi. Hamza: "N'ola yâ Nebiyyallah, ammā beni Esmā'ya götürseñüz (8) anuñ ḥaşmı var helāk eylesem gerek idi." didi. Hızır "İşte (9) öldürdünüñ. Sizi kapan Mühelhel idi. Artuḡ Esmā'lık iş kalmadı. (10) Şol cānibe git bir derd-mendüñ imdādına yitişürsüz. Hem zuḥûra (11) gelecek ḥikmet vardır." diyüp nihan oldu.

[18a/1] maḥalde gelüp ḥaşmum elimden alup ve bu miâillü şoḥbet söyleyesin?" (2) didi. Hamza eyitdi: "İy mel'ün! Ban a Hamza-yı sâhibkırân dirler. Senüñ gibi (3) zâlimlerin vücûduñ şâhife-yi 'âlemden kaldururam." didükde 'Ankûr kaḳıyup bir gürz (4) ḥavâle eyledi. Hamza menê idüp andan Sām gürzinüñ on ikinci baḥşından (5) buña bir gürz öyle urdı ki at ile bile ḥurd u ḥâm oldu. Andan 'askeri (6) yürüdükde Sâhib-kırân-ı 'âlem bunlara bir eyü tığ urup dil çıkardı. (7) Ba'de Cābir Şâh Hamza'yı karşılayup "Gazân mübârek olsun server, Hızır mısın?" (8) didi. Hamza: "Yok Hızır degilem ammā Hızır'ın işâretiyle geldüm. Hamza'yı Sâhib-kırânım." (9) didi. Cābir şād olup serveri sarâyına getirüp ziyâfetler eyledi. (10) Vüzerâsıyla meşveret idüp kıızı Mâhpeyker'i Hamza'ya teklif (11) eyledi.

[25a/1] şahları daḥı anda otursa gerekdür. Süleymân -'aleyhi's-selam- yirine ta'zîmen (2) oturtmayup puşide çekmişler. Sağda vezîri Aşaf yirinde ḥalîfe-i (3) İslâm oturırdı. Şimdiki ḥâlde daḥı şâh diñlemedi. Nuşirrevan (4) otur didiler. sâhib-kırân geçüp pây-ı taht yirinde Sām süvâr sandalî (5) karâr eyledi. Meger Lendühâ Nuşirrevan ḥabsinde idi. Varup âyende (6) Bahtek getirüp yolda ḥamâma koyup la'în şerbet ile va'delü (7) zehir virdi. Bir maḥalde zehir yetişüp 'azîm zaḥmet görür. Maḥalde beyân (8) olına andan Lendühâ gelüp sâhib-kırân ser-ḳablân şandalyesi Zâl-i (9) zaman yiridür. anı Lendühâ'ya virdi. Ömeri'bn-i Hamza eyitdi: "Devletüm, ammā ḳanda (10) ḳarâr ideyim?" didükde Hamza eyitdi: "Oğlum, işte şol ḳolda kahir (11) Peri-zâd yiri zât şandalyesinde otur." didi. Lâkin ol maḥalde Hazret-i Hızır (12) -'aleyhi's-selam- zâhir olup "Oğlum Hamza ol yirüñ şâhibi vardur. (13) Gine senüñ evladından kâni-yi sâhib-kırân diyeler. Maḥallinde gelür saña (14) ḥaber vir didüm. Hele kimseyi oturtma." diyüp gâyib oldu. (15) Pehlivanların cümlesi işitdi. Ammā kim olduğın bilmezler Hamza eyitdi: (16) "İşte böyle tenbih iden üstâdum Hazret-i Hızır'dur. Var oğlum (17) sandalî çok begendüğüñ yirde otur." didükde 'Ömeri'bn-i Hamza varup (18) Ḳartuz-ı Yunani şandalyesinde ḳarâr eyledi

[36b/1] kondukda sahib-kırân-ı 'âlem bunları karşuna getürdi. "Gelüñ (2) dilaverler baña tabi'olüñ. Hazret-i Hızır baña sen sahib-kırân-ı (3) 'âlem olup kimse öñine duramaz dimişdür." -İnşa'allah- bugün (4) yarın babañuz Behmen de bize yar-ı vefadar olur. Eger yok dirseñüz (5) varın babañuzuñ yanına gidüñ. Size iöin diyüp bendlerin alup (6) arkalarına hil'at virüp bunlar sahib-kırân'dan bu luüfi görüp (7) insaf idüp Müslüman oldılar.

10. Ciltte Hızır (a.s)

Hamza-nâme'nin 10. cildinde, Hazreti Hızır (a.s.), hem fiili hem de dolaylı olarak, Hamza'nın hikâyesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ciltteki temel tema, Hamza'nın savaşları ve kişisel ilişkilerindeki zorluklar üzerinden şekillenir. Hamza, Mihr adında gayrimüslim bir kadına âşık olmasına rağmen, uzun süre düşmanlarıyla mücadelesine odaklandığı için Mihr'e gereken ilgiyi gösteremez. Mihr, bu ilgisizlik ve ihmal karşısında yalnız kalmış ve kalbi kırılmıştır.

Hamza, düşmanlarıyla zafer kazandıktan sonra Mihr'in yanına döner. Ancak, Mihr'in kendi kendine söylediği sözleri yanlış anlar. Mihr'in, Hamza'ya duyduğu aşkı anlatan bu sözler, Hamza tarafından başka

bir erkekle ilgili olduğu düşünülerek yanlış bir şekilde yorumlanır. Mihr, bu yanlış anlamayı düzeltmeye çalışsa da Hamza onu dinlemez ve nihayetinde Mihr'in istemediği bir şekilde başka bir erkekle evlenmesine razı olur. Bu olay, Hamza'nın nefsanî hisleri ve yanlış anlamaları doğrultusunda Mihr'e karşı yaptığı haksızlıkların izlerini taşır.

Bu olaydan sonra, Hamza düşmanlarıyla savaşmaya devam eder. Bir gün, ezeli düşmanı Hamza'nın çadırına gizlice girerek onu öldürmeye çalışır. Hamza, düşmanını hızlı bir şekilde öldürür, ancak düşmanının yapmış olduğu büyü yüzünden kendini denizin dibinde bulur. Tam bu esnada, Hazreti Hızır (a.s.) Hamza'nın yardımına yetişir ve onu bu zor durumdan kurtarır. Hamza, Hızır'a başına gelenlerin nedenini sorar. Hazreti Hızır (a.s.), Hamza'ya Mihr'e karşı işlediği haksızlıktan dolayı bu tür felaketlerin peşinden geldiğini anlatır ve Mihr'in gönlünü alması gerektiğini öğütler. Aynı zamanda, Hamza'ya yardım bekleyenlerin olduğunu belirterek onu başka bir yöne yönlendirir. Bu bölüm, Hızır (a.s.)'ın sadece fiziksel bir kurtarıcı olarak değil, aynı zamanda Hamza'nın manevî yolculuğunda ona rehberlik eden bir karakter olarak da ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Hızır (a.s.), Hamza'ya doğru yolu gösterirken, aynı zamanda ona hatalarını fark ettirip telafi etme fırsatı tanımaktadır.

Diğer tarafta Mihr, evlendiği kişiyle birlikte yaşamaya başlamış, ancak evlendiği adam ona yaklaştırmaya çalıştığında buna karşı koymuştur. Bu davranış, Mihr'in evliliği istemeyerek kabul etmesinin ve kalbinin hâlâ başka birine ait olmasının bir yansımasıdır. Sonunda Mihr, bu kişinin ona dokunmasına engel olmuş ve onu öldürmüştür.

Hamza, Hazreti Hızır (a.s.)'ın rehberliğiyle İslam uğruna mücadele etmeyi sürdürür ve ihtiyaç sahiplerine daima yardım elini uzatır. Bu süreçte, Mihr'in yaptıklarını duyar. Mihr'in halkı ile birlikte Müslüman olduğunu öğrenen Hamza, Hazreti Hızır'ın (a.s.) ona verdiği öğüdünü yerine getirerek, Mihr'in gönlünü alır ve onunla evlenir. Böylece, iki taraf arasında geçmişteki kırılganlıklar, Hızır'ın rehberliğinde çözüme kavuşur. Cildin ilerleyen bölümlerinde, Hazreti Hızır (a.s.) Hamza'ya bir başka önemli öğüt verir. Bu öğüt, Hamza'nın oğlu Ömer'in taht sandalyesine oturması gerektiğidir. Hamza, Hızır'ın (a.s.) bu rehberliğine uyarak, oğlu Ömer'i tahtın başına oturtur ve onu liderlik pozisyonuna getirir. Bu tavsiye, Hamza'nın oğlu Ömer'in gelecekteki liderliğini şekillendiren önemli bir karar olur.

Bu cilt, Hazreti Hızır'ın (a.s.) sadece fiziksel savaşlarda değil, aynı zamanda manevî rehberlikteki rolünü de pekiştirir. Hızır (a.s.), Hamza'ya sadece dışsal düşmanlarla mücadele etme noktasında değil, aynı zamanda içsel çatışmalarını çözme ve doğru kararlar alma konusunda da yol gösterir. Hızır'ın desteği, Hamza'nın kişisel ve toplumsal yaşamındaki yönelimlerini şekillendiren, onu hedeflerine ulaşma noktasında cesaretlendiren ve kararlı adımlar atmasını sağlayan belirleyici bir güç olmuştur.

4. Sonuç

Hamza-nâmeler, bir fikrin, bir düşüncenin veya ahlakî bir değer topluma yerleştirilebilmesi için faydalanılabilecek taşıyıcı metinler arasında bulunmaktadır. Hamza-nâme'nin ciltleri incelendiğinde, 72 cildin her birinde dinî bilgilerin öğrenilmesi, ahlakî ilkelerin işlenmesi, ahlâk kitaplarının etkisini Hamza-nâmelerde açıkça ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, eserin hem dinî hem de ahlakî değerlerin aktarımında önemli bir işlev üstlendiği tespit edilmiştir. Hızır (a.s.) anlatıları üzerinden karakterin işlevi, anlatıdaki rolü ve diğer karakterler üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Hızır (a.s.) motifinin sadece bir yardımcı ya da yol gösterici figür olmakla kalmayıp aynı zamanda anlatının ahlaki ve dini mesajlarını aktaran merkezi bir yapı taşı olduğunu göstermektedir. Hızır (a.s.), hem olağanüstü özellikleriyle anlatının büyüleyici yönünü desteklemekte hem de Hamza'nın manevi gelişimini yönlendiren eğitici bir figür olarak didaktik bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda, Hızır telakkisi; yardımseverliği, adaleti ve iyilikle özdeşleşmiş kimliğiyle, epik yapının içerisinde halk inançlarıyla örülmüş bir kurtarıcı motif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu alana katkı sağlamak amacıyla yapılan çalışmada, önce Hamzanameler ve Hızır (a.s.) hakkında genel bilgiler verilmiştir. Sekiz cilt üzerinde detaylı inceleme yapılarak her bir cildin önce özgün metni verilmiş daha sonra da özgün metin üzerinden betimleme analizi yapılmıştır. Yapılan incelemelerin sonucunda, Hızır (a.s.), kahraman Hamza'nın zorlu mücadelelerinde hem fiziksel hem de ruhsal anlamda bir yol gösterici ve kurtarıcı olarak belirmesi, onun bu metinlerdeki işlevinin yalnızca anlatısal değil, aynı zamanda didaktik bir boyut taşıdığını da ortaya koymaktadır.

Çalışma, Hızır (a.s.) figürünün halk inançları ve Türk-İslam kültüründeki yansımalarını Hamza-nâme özelinde ele alarak literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bu katkı, menkıbe geleneği ile destan unsurlarının iç içe geçtiği metinlerde Hızır (a.s.)'ın nasıl konumlandığına dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle Hızır'ın anlatıdaki çok katmanlı rolü zor zamanlarda ortaya çıkan, iyilere destek olan, kötülüğe karşı mücadele eden ve ilahî adaleti temsil eden figür hem anlatının inanç boyutunu hem de kültürel değer aktarımını pekiştirmektedir. Bu yönüyle Hamza-nâmeler, sadece edebi bir anlatı değil, aynı zamanda toplumsal değerleri yeniden üreten bir sözlü ve yazılı kültür aracı olarak da değerlendirilmelidir.

İleride yapılacak çalışmalar, Hızır (a.s.) temasını farklı halk anlatılarında ya da coğrafi bağlamlarda inceleyerek karşılaştırmalı analizlere yönelebilir. Ayrıca, bu tür dini-kültürel figürlerin anlatı yapılarındaki dönüşümünü zamansal perspektiften ele alan metinlerarası çalışmalar da alana katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte, Hamza-nâme gibi çok katmanlı epik metinlerin hem halk inançları hem de edebi gelenek açısından daha derinlikli incelenmesi, bu figürlerin Türk-İslam düşünce dünyasındaki sembolik işlevlerini ortaya koyma açısından önem arz etmektedir. Bu yönüyle mevcut çalışma, Hızır (a.s.) telakkisinin metin içinde nasıl biçimlendiğini göstererek, benzer araştırmalar için zemin oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Akay, H. A. (2019). *Hamza-nâme (10. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]
- Aydın, D. D. M. (1986). Türklerde Hızır inancı. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Aydın, M. (1984, Ekim). *Konya'daki manevi halk inançlarının dinler tarihi açısından tahlili*. Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri (Konya Kültür ve Turizm Derneği, Konya.)
- Batur, N. H. (2022). *Hamza-nâme (54. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]
- Batur, N. H. (2024). *Hamzanâme elli dördüncü cildinin tanıtımı ve içerisindeki Arapça ve Farsça isimlerden türemiş birleşik fiillerin Kullanımı*. *Turkish Studies - Language and Literature* 75-94
- Baysal, S. C. (2008). *Hamza-nâme (7. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Boratav, P. N. (1984). *Köroğlu destanı* (1. baskı). Adam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*. Gerçek Yayınevi.
- Çorak, R., & Çakmak, S. (2018). *Hamza-nâme: Hamzazâde Rüstem ile Said Nebîre'nin maceraları*. Ketebe Yayınları.
- Datlı, D. (2009). *Hamza-nâme (2. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]
- Döğüş, S. (2015). Anadolu'da Hızır-İlyas kültü ve Hıdrellez geleneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (74), 77-100.
- Ertuğrul, M. (2021). Mûsâ Peygamber'in yol arkadaşı Hızır'ın kimliği. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 293-332. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2021.7.2.02>
- Esen, M. (2023). *Türk İslâm edebiyatında Hızırnâmeler ve Hızırla kırk saat* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Franke, P. (2000). Begegnung mit Khidr: *Quellenstudien zum Imaginären im traditionellen Islam*.
- Günay, U. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu ve Türk halk kültürü*. In *Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 23-50). Yeni Türkiye Yayınları.
- Kaya, A. (2018). *Hamza-nâme (5. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Kocatürk, V. M. (1943). *Manzum dinî destanlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı. (t.y.). Arama. <http://lugatim.com/>
- Küçüköğlu, M. (2004). *Türk halk hikâyelerinde Ak Sakallı İhtiyar, Derviş ve Hızır tipi*. Akçağ Yayınları. Leiden: E. J. B. 1986). *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 5/5.
- Lugat. (t.y.). Ana sayfa. <https://www.lugat.com/>
- Ocak, A. Y. (1990). *İslam-Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Osmanlıca Türkçe Sözlük. (t.y.). Ana sayfa. <http://www.osmanlicaturkce.com/>
- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi* (Cilt 1). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pala, İ. (t.y.). *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

- Sezen, L. (1991). *Halk edebiyatında Hamzanâme Hamza-nâmeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soyal, T. (2018). *Hamza-nâme (1. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Şimşek, A. N. (2006). *Hamza-nâme (8. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Tatlı, Y. (2017). *Hamza-nâme (9. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi]. [İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. (t.y.). *Hamza-nâme*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/Hamza-nâme>
- Uludağ, S. (t.y.). “Hızır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s. 410.
- Yelten, M. (2013a). Türk edebiyatında 15. yüzyıldan bir nesir kesiti olarak Hamzanâme Hamzanâme’nin hitap ettiği zümreler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(13), 179-247
- Yelten, M. (2013b). Hamza-nâme’nin yeni ciltleri ve okunma mekânları. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 151-165.
- Yılmaz, Y. (2018). *Hamza-nâme (6. cilt) (İnceleme-metin-sözlük)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Makale Bilgi Formu

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zeka Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

